

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Миколаївське відділення Інституту історії України НАН України
Науково-дослідний інститут «Полоністики»

**«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2019:
Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні:
глобальний, національний та регіональний аспекти»**

XXII Всеукраїнська науково-практична конференція

Миколаїв, 11–16 листопада 2019 року

ТЕЗИ

**наукової конференції
«Українська історія в контексті
регіональних досліджень»**

Миколаїв – 2019

«Могилянські читання – 2019 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти» : XXII Всеукраїнська науково-практична конференція : тези доповідей наукової конференції «Українська історія в контексті регіональних досліджень». – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – 56 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників наукової конференції «Українська історія в контексті регіональних досліджень» у рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання – 2019».

Матеріали публікуються за оригіналами, які представлені авторами. За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор.

Розділ 1. ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ

УДК 94:3233-058.12](477)«18»(043.2)

Гайдай О. М.,

канд. іст. наук, доцент кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СТАРА АРИСТОКРАТІЯ, НОВА УКРАЇНЬСЬКА БУРЖУАЗІЯ: З ІСТОРІЇ ВЗАЄМВІДНОСИН РОДИН ТАРНОВСЬКИХ ТА ХАРИТОНЕНКІВ

Дворяни Тарновські належали до старовинних дворянських родів Європи, та були гілкою роду графів Тарновських (Польща). Матеріали щодо історії родини зберігаються в Державному архіві Чернігівської (ф. 127 – Чернігівське губернське правління), Державному архіві Полтавської області (ф. 988 – Полтавський комітет товариства з піклування про поранених та хворих воїнів), у фондах Чернігівського історичного музею (ф. 504 – родинний архів дворян Тарновських) тощо.

Родина Харитоненків не мала дворянських коренів, вона пройшла складний шлях від державних селян до спадкових дворян, заслуживши це звання наполегливою працею та господарським хистом. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. відбуваються суттєві зміни в соціально-економічному та суспільно-політичному житті України. Поява нового економічного класу фабрикантів, заводчиків, банкірів формувала і новий тип підприємців. Саме Харитоненки стали уособленням такого типу. Тому науковий інтерес викликають питання пов'язані зі спадкоємністю родинного підприємництва, проблемами повсякденного життя, сімейно-родинних відносин та господарської діяльності.

Родини дворян Тарновських та підприємців Харитоненків пов'язувала участь у цукровому бізнесі. До Качанівського маєтку належав Парафіївський цукровий завод та економічні споруди парафіївської економії. Роботи в них велися частково панщиною, частково наймами людей. Проводилися реконструкції цукрового заводу, будувалися школи для селян та лікарні. Але активна суспільно-політична діяльність, любов до мистецтва, благодійність також потребували великих фінансових витрат. У ХІХ столітті Качанівка перетворюється на справжній мистецький центр в якому працювали, відпочивали та матеріально підтримувалися такі визначні постаті як М. Глінка, С. Гулак-Артемівський, Т. Шевченко, М. Гоголь, П. Куліш, Ганна Барвінок,

Маркевичі, В. Штернберг, І. Репін, О. Лазаревський, Д. Яворницький, М. Костомаров та багато інших. Поступово накопичувалися борги і Тарновські змушені були у 1897 р. продати маєток своїм старим діловим партнерам Харитоненкам. Це був логічний крок, оскільки господарські володіння родини Харитоненків тісно пов'язувались із заводською цукровою діяльністю. Прогресивне виробництво Харитоненків швидко нарощувало темпи. Було проведено електричне освітлення приміщень садиби, припалацової території і навіть підвалів. У приміщенні електростанції було встановлено пральні машини. Збудовано нову водогінну систему та систему дощової каналізації. Для опалення приміщень використовували систему повітряного опалення Амосова.

Маєток мав телефонний зв'язок з садибою, економіями, цукровим заводом. Принцип економічної доцільності, окупності маєтку був одним з важливіших в процесі формування та функціонування господарської діяльності.

Також варто віддати належне цукрозаводчикам Харитоненкам, які не шкодували грошей на благодійництво та меценатство. І як за часів Тарновських, так і за Харитоненків – Качанівський маєток продовжував залишатися перлиною національної господарської культури.

УДК 94(477.6)

Котляр Ю. В.,

д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

РЕГІОН «ПІВДЕННА УКРАЇНА»

Південна Україна – це окремий історичний регіон з власною історією, територією, етнічним складом та ментальними особливостями.

Донині існує термінологічний різнобій у назвах регіону (Південна Україна, Степова Україна, Північно-Східна Україна, Новоросія, Північне Причорномор'я) [4, с. 432–434]. Спробуємо визначити найбільш оптимальний варіант назви регіону і території, які до нього входять, спираючись на дослідження істориків XIX–XXI ст.

Український історик М. Грушевський віддавав перевагу назві «Полуднева Україна»; уводячи в обіг це поняття, він мав на увазі широку прибережну смугу, що включала Степову Україну, Чорноморсько-Азовське узбережжя, а також Крим [3, с. 180–193]. Дефініції «Полуднева» (Південна) та «Східно-Полуднева» (Східно-Південна) Україна

зустрічаються і на сторінках багатотомної «Історії України-Руси». Зокрема, один із розділів сьомого тому, має назву «Східно-Полуднева Україна в XV–XVI ст.» [2, с. 1–65].

Харківський історик Д. Багалій також використовував термін Південна Україна: «Ми будемо оповідати про південну Україну, котра заселена була запорозькими козаками і називалася Запорожжям, а потім Новоросією або Новоросійськими степами і захоплювала сучасні Катеринославську, Херсонську і почасти Таврійську губ.» [1, с. 3].

Термін Південна Україна («Южная Украина») використовувала у своїх публікаціях і навіть в назві дисертації український історик Н. Полонська-Василенко. Вона вважала, що «... історія Південної України XVIII ст. малодосліджена. У загальних курсах історії України їй присвячено дуже мало місця, а якщо й присвячено, то іншим питанням. Причин для цього чимало: перш за все істориків українських довгий час відштовхувала штучна назва – Новоросія, за якою проходила для більшості з них непоміченою важлива й цікава зі всіх поглядів історія України, українського народу, що був рідним і близьким запорізькому козацтву і який так само, як і запорожці, тікав на землі, примусово відібрані російським урядом у запорожців, тікав тому, що, як колись запорожці, не міг і не хотів коритися кріпацькому ярму» [6, с. 305–326].

На важливості дослідження українського територіального масиву наголошував український історик з діаспори О. Оглоблін у виголошеній на науковій конференції в Нью-Йорку доповіді «Проблема схеми історії України XIX–XX століття» (грудень 1970 р.). Південна Україна виступає у його баченні як одна з п'яти історико-географічних територій (поряд із Правобережною, Лівобережною, Слобідською та Західною Україною), кожна з яких мала свою історичну долю, і без розуміння їхньої специфіки неможливо досягнути основоположний для розвитку цієї частини Східної Європи процес перетворення конгломерату територій у «єдину національно-територіальну цілісність» [5, с. 198–210].

З точки зору запорізького історика Ф. Турченка, у сучасній історіографії стосовно XIX–XX ст. в Україні виділяють п'ять великих історичних регіонів: Правобережжя, Лівобережжя, Слобожанщина, Західна Україна, Південна Україна. До Південної України, як великого історичного регіону, відносяться землі, які до 1917 р. входили до складу Катеринославської, Херсонської і Таврійської губерній [7, с. 8].

Таким чином, логічною назвою регіону є термін «Південна Україна». Територіальні рамки визначаються історико-географічними межами Причорномор'я та Приазов'я, куди входять території сучасних

Запорізької, Миколаївської, південно-східної частини Одеської, Херсонської областей та Автономної Республіки Крим.

Джерела та література

1. Багалій Д. Заселення Південної України (Запорожжя й Новоросійського краю) і перші початки його культурного розвитку. Харків, 1920. 102 с.
2. Грушевський М. С. Історія України-Руси : в 11 томах, 12 книгах / редколегія : П. С. Сохань (голова). К. : Наукова думка, 1995. Т. 7. 628 с.
3. Грушевський М. С. Степ і море в історії України. Кілька слів щодо пляну і перспектив сього дослідю // Український історичний журнал. 2016. № 1. С. 176–194.
4. Кравченко В. Україна, Імперія, Росія. Вибрані статті з модерної історії та історіографії. К. : Вид-во Часопис «Критика», 2011. 544 с.
5. Оглоблин О. П. Проблема схеми історії України 19–20 століття (до 1917 року) // Український історичний журнал. 2016. № 6. С. 198–210.
6. Полонська-Василенко Н. До історії першої Новоросійської губернії (1764–1774) // Славистична збірка. Випуск 2. К., 2016. С. 305–326.
7. Турченко Ф. Г. Південь України напередодні Першої світової війни // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Запоріжжя, 2004. Випуск XVII. С. 7–47.

УДК 378.147.091.33:811.112.2

Мелінчук Н. В.,

Державна прикордонна служба України, м. Миколаїв

ІСТОРІЯ БРАЗИЛІСТИКИ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ (XVI–XXI століття)

Як зазначає вчений-романіст Вольф Е. М. у праці «История португальского языка»: *«Португальский язык в Бразилии. Формирование национального варианта португальского языка в Бразилии. Проникновение португальского языка в Бразилию. Lingua geral. Португальский язык проник в Бразилию в начале XVI в. В 1500 г. у берегов Бразилии появилась португальская экспедиция из тридцати кораблей, под началом Педру Кабрала. Но лишь в 1530 г. первые португальские переселенцы сошли на бразильскую землю, чтобы основать там колонии. Этот год считается началом проникновения португальского языка в Бразилию. ... К концу XVIII–XIX вв. в экономической и политической жизни Бразилии произошли большие изменения. Развитие эко-*

номики страны, значительный подъём производительных сил привели к особенно интенсивному пробуждению национального самосознания и стремления к национальному единству. Процесс образования бразильского национального единства был закономерно связан с утверждением языка, единого для всей страны. Этому способствовало усиление взаимосвязи отдельных районов страны, расширение внутреннего рынка, рост транспортной сети, миграция населения. Двуязычие уступило место одному языку. Этим языком оказался португальский, на котором уже разговаривала большая часть населения. После провозглашения независимости Бразилии в 1822 г. португальский остался официальным государственным языком, его стали усердно изучать в школах, и он совершенно вытеснил «лингва жерал». В настоящее время на тупи говорить лишь индейские племена в бассейне Амазонки».

«**Bertelsmann. Das neue Universallexikon**» («Бертельсманн. Новый универсальный лексикон») тлумачить:

«**Brasilien. Amtssprache(n): Portugiesisch.**

Bevölkerung: 54 % sind Weiße, 39 % Mischlinge, 6 % Schwarze; asiat. u. indian. Minderheiten. Die Bewohner sind überwiegend kath. Rd. 78 % leben in den Küstenstaaten des S. u SO.

Geschichte: B. wurde 1500 von P.A. **Cabral** für Portugal in Besitz genommen. 1822 erklärte sich B. unter dem port. Kronprinzen **Dom Pedro (Pedro I.)** für unabh. von Portugal. Die Abschaffung der Sklaverei führte 1889 zum Sturz des Kaisertums u. zur Einführung der Rep. 1942 trat. B. auf alliierter Seite in den 2. Weltkrieg ein. Unter der Präsidentschaft von **J. Kubitschek** (1956–61) entstand die Hptst. Brasilia. 1964 – 85 regierte das Militär. 1988 wurde eine neue sozialstaatl. geprägte Verf. Verabschiedet 1989 wählte die Bev. **F. Collor de Mello** zum Staats-Präs. Er musste 1992 aufgrund einer Korruptionsaffäre zurücktreten. Nachfolger wurde **I. Franco**. Die Präsidentenwahl 1994 gewann **F.H. Cardoso**. 1998 wurde er als erster Präs. seit der Rückkehr des Landes zur Demokratie von den Wählern im Amt bestätigt. Bei den Wahlen 2002 siegte die linke Opposition. **Luiz Inacio Lula da Silva** wurde neuer Staats-Präs. (Widerwahl 2006)».

На сьогодні (станом на 01 лютого 2019 р.), спеціальність «Бразилістика» представлено в такому університеті Німеччини, а саме:

1. Університеті м. Кельн (**Universität zu Köln**): на філософському факультеті (**Philosophische Fakultät**) є романський семінар (**Romanisches Seminar**), в якому діє португальсько-бразилійський інститут (**Portugiesisch-Brasilianisches Institut**).

Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНИХ ТОВАРИСТВ м. МИКОЛАЄВА наприкінці ХІХ ст.

Благодійність – важливе явище суспільного життя України ХІХ ст. Вона позитивно впливала на освіту, медицину, культуру, допомагала вирішувати соціальні проблеми в державі (опіка хворих, злидених, багатодітних сімей). Наприкінці ХІХ ст. благодійність у м. Миколаєві стала складовою частиною повсякденного життя забезпеченого шару населення. Метою благодійних товариств була допомога незащищеним верствам населення.

Першим у м. Миколаєві було засновано в 1845 р. дружиною адмірала М. Лазарева Катериною Тимофіївною «Жіноче благодійне товариство», діяльність якого полягала в допомозі бідним жінкам у вигляді постійних або тимчасових виплат на виховання бідних дівчат. 2 січня 1873 р. товариство перетворилося на «Миколаївське благодійне товариство», яке допомагало бідним, престарілим і безпритульним сиротам усіх станів.

Станом на 1890 р. у місті, крім згаданого, діяли товариства: Червоного Хреста, надання допомоги при корабельних аваріях, допомоги бідним особам, які прагнули освіти, Товариство нічліжних притулків (діяло з 1868 р.). У 1897 р. до них додалися Товариство взаємної допомоги прикажчиків-християн, Миколаївське відділення Санкт-Петербурзького лікарського товариства взаємної допомоги і парафіяльне товариство при Римо-Католицькій церкві. З 1899 р. працював Миколаївський відділ Височайше затвердженого Російського товариства охорони народного здоров'я.

Миколаївське благодійне товариство було найбільшим у місті. Крім допомоги грошима і предметами першої необхідності, що видавалися бідним жителям міста, воно утримувало також притулок для піклування престарілих, дітей-підкидьків і осіб бідного стану. Товариство утримувалося за рахунок грошових внесків своїх членів і на добровільні пожертвування, а також за грошову допомогу від Міського громадського управління в сумі 10 тис. руб. і Міщанського товариства в сумі 1 тис. руб. (із 1897 р. грошова допомога від них становила вже 11 тис. і 1200 руб. відповідно). Інші товариства мали свої правління і діяли на підставі затверджених урядом статутів. Вони утримувалися за

рахунок грошових пожертвувань, а також зборів з різного роду розваг, які влаштовувалися ними із благодійною метою.

У 1890 р. Благодійне товариство утримувало в притулку 86 престарілих чоловіків і 121 жінку, 102 хлопчиків і 86 дівчаток сиріт, 85 немовлят обох статей. У наступні роки їх кількість коливалася, і в 1899 р. становила від 270 до 390 осіб обох статей.

Важливою сферою діяльності товариства була допомога дітям в отриманні ними початкової і професійної освіти, яка допомогла б їм у майбутньому влаштуватися у дорослому житті. Зокрема, із числа вихованців притулку упродовж 1898 р. навчалося: в Миколаївському міському 4-х класному училищі 5 хлопчиків, у казенних садах Морського відомства – 1, в майстернях приватних осіб – 3, в майстернях притулку – 32 хлопчики; в місцевій гімназії 4 дівчинки, в дівчочому училищі – 10, у швейній майстерні – 12, на службі у приватних осіб – 4 дівчинки; інші діти навчалися грамоті в самому притулку.

У цьому ж році правлінням Благодійного товариства, завдяки значним жертвам різних осіб і установ м. Миколаєва, в притулку були відкриті майстерні для навчання хлопчиків малярському, слюсарному, токарному, жерстяно-паяльному та ковальському ремеслам, а для навчання дівчаток – швейна майстерня. Влаштування цих майстерень стало корисною справою не тільки для вихованців, але й для самого притулку, оскільки створювало умови для виробництва господарських предметів для його потреб і навіть брало приватні замовлення за помірну плату. У цьому ж році правлінням Благодійного товариства, завдяки значним жертвам різних осіб і установ м. Миколаєва, в притулку були відкриті майстерні для навчання хлопчиків малярському, слюсарному, токарному, жерстяно-паяльному та ковальському ремеслам, а для навчання дівчаток – швейна майстерня. Влаштування цих майстерень стало корисною справою не тільки для вихованців, але й для самого притулку, оскільки створювало умови для виробництва господарських предметів для його потреб і навіть брало приватні замовлення за помірну плату.

Другим за значимістю у м. Миколаєві було благодійне Товариство нічліжних притулків, мета якого полягала в наданні нужденним приміщень для ночівлі, а також дешевої їжі. У 1890 р. товариство складалося з 51 члена і мало три власних будинки, в яких утримувалися нічліжні притулки, а також містило дешеві столові. Із 1897 р. товариство вже мало п'ять будинків, з яких один – власний, один – переданий йому Миколаївським міським громадським управлінням безкоштовно терміном на десять років, решта – орендні. Джерелами для утримання Товариства були членські внески, кружковий збір, субсидії, виручки від влаштованих товариством з благодійною метою гулянь, вистав, вечорів, а також виручені гроші за їжу в дешевих їдальнях і нічліжних будинках. Зокрема, в 1898 р. в нічліжних будинках і дешевих столових ночувало, обідало і пило чай за встановлену плату 17 575 осіб, а безкоштовно змогли отримати такі ж послуги 338 077 осіб. Усього в цьому році товариством на утримання нічліжних будинків і дешевих їдальень було витрачено 22 776 руб.

У 1899 р. в Миколаєві діяв «Притулок для дітей робітників, утримуваний Миколаївським відділом Товариства охорони народного здоров'я». Упродовж цього року притулок відвідало 213 дітей, які зробили 12 252 відвідування. Зважаючи на вік, тут діти навчалися рукоділлю та грамоті, а також отримували від товариства їжу.

Отже, діяльність благодійних товариств м. Миколаєва наприкінці XIX ст. дозволила змінити життя багатьох нужденних мешканців міста на краще, сприяла їх соціальному захисту. Тому досвід благодійних товариств цього періоду може стати корисним для сучасних організацій подібного типу.

УДК 94(5-12+73)

Підберезних І. Є.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

**HIGHLIGHTS OF DISCUSSIONS ON REGIONAL
AND INTERNATIONAL ISSUES OF THE 26th
ASEAN REGIONAL FORUM**

The Ministers stressed the importance of continued peaceful dialogue amongst all parties concerned in order to realizing lasting peace and stability in a denuclearized Korean Peninsula. They welcomed the efforts by the

Republic of Korea (ROK), the United States, Russia, and China to establish a sustainable dialogue with the Democratic People's Republic of Korea (DPRK). The Ministers welcomed the meeting between United States (US) President Donald Trump and Chairman of the State Affairs Commission of the Democratic People's Republic of Korea (DPRK) Kim Jong UN on 30 June 2019 at the Demilitarized Zone (DMZ) on the Korean Peninsula and looked forward to resumption of negotiations. They also urged the DPRK to fulfil its stated commitment to complete denuclearization and its pledge to refrain from further nuclear and missile tests. The Ministers urged all parties concerned to continue or to resume peaceful dialogue and work together towards progress in the realization of lasting peace and stability in a denuclearized Korean Peninsula, including through the full and expeditious implementation of the Panmunjom Declaration, the Joint Statement by the US and DPRK Leaders, and the Pyongyang Joint Declaration. They reiterated their commitment to the full implementation of all relevant United Nations Security Council Resolutions by all UN members and international efforts to bring about the complete denuclearization of the Korean Peninsula, which will contribute to peace, and stability of the region. Some Ministers emphasized the importance of addressing issues of humanitarian concerns of the international community, including the resolution of the abductions issue.

The Ministers reaffirmed the importance of maintaining and promoting peace, security, stability, safety and freedom of navigation in and over flight above the South China Sea and recognized the benefits of having the South China Sea as a sea of peace, stability and prosperity. The Ministers underscored the importance of the full and effective implementation of the 2002 Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea (DOC) in its entirety. They warmly welcomed the continued improving cooperation between ASEAN and China and were encouraged by the progress of the substantive negotiations towards the early conclusion of an effective and substantive Code of Conduct in the South China Sea (COC) within a mutually-agreed timeline. They welcomed the completion of the first reading of the Single Draft COC Negotiating Text ahead of schedule this year. The Ministers emphasized the need to maintain an environment conducive to the COC negotiations, and thus welcomed practical measures that could reduce tensions and the risk of accidents, misunderstandings and miscalculation. The Ministers stressed the importance of undertaking confidence building and preventive measures to enhance, among others, trust and confidence amongst parties; and they reaffirmed the importance of upholding international law, including the 1982 UNCLOS.

Discussed the matters relating to the South China Sea and took note of some concerns on the land reclamations and activities in the area, which

have eroded trust and confidence, increased tensions and may undermine peace, security and stability in the region. They reaffirmed the need to enhance mutual trust and confidence, exercise self-restraint in the conduct of activities and avoid actions that may further complicate the situation, and pursue peaceful resolution of disputes in accordance with international law, including the 1982 UNCLOS. The Ministers emphasized the importance of non-militarization and self-restraint in the conduct of all activities by claimants and all other states, including those mentioned in the DOC that could further complicate the situation and escalate tensions in the South China Sea.

Condemned the acts of terrorism in all its forms and manifestations, including the recent attacks in the Philippines, India, New Zealand, and Sri Lanka. The Ministers welcomed the timely adoption of the ARF Work Plan for Counter Terrorism and Transnational Crime 2019–2021, as well as relevant ARF activities in this area. They reaffirmed their strong commitment to countering terrorism and addressing its root causes as well as the threat posed by foreign terrorist fighters (FTFs) through enhanced cooperation among law enforcement agencies, strengthening aviation security, timely information sharing, countering terrorism financing, and undertaking a comprehensive whole-of-government and whole-of-society approach, including the promotion of respect for diversity, moderation, involvement of women, youth and civil society, a culture of tolerance and peace, and preventing the use of ICTs, including the internet, online platform, social media and cyber space for terrorists purposes or the spread of violent extremism conducive to terrorism. The Ministers welcomed that cooperation on these issues would be discussed at the 14th United Nations Crime Congress on Criminal Justice and Crime Prevention, Kyoto Congress, to be held in April, 2020.

The Ministers exchanged views on various challenges relating to maritime domain, and shared concern over the degradation of marine eco-system and bio-diversity caused by the high and rapidly increasing levels of marine debris and marine pollution, especially marine plastic litter and micro plastics. They therefore noted the progress of various maritime cooperation through raising public awareness, practical engagements, and continued constructive dialogue and the importance in coordination among various framework in addressing maritime challenges under the ARF and other ASEAN-led frameworks such as the Expanded ASEAN Maritime Forum (EAMF), the ASEAN Defense Ministers Meeting Plus (ADMM-Plus), and the ASEAN Ministerial Meeting on Transnational Crime (AMMTC), as well as other similar arrangements such as the Regional Cooperation Agreement on Combating Piracy and Armed Robbery (ReCAAP).

The Ministers were mindful of the potential impact of climate change, rising sea levels and increasing disaster risks to the region's vulnerability

and leading to disruption of socio-economic development and people's livelihood. They underlined the need to enhance ARF capabilities and cooperation in disaster management and emergency response. In this connection, they also noted with satisfaction the strengthening of humanitarian assistance and disaster relief efforts in the region, including the archipelagic nations, under the ARF Inter-Sessional Meeting on Disaster Relief. They also welcomed the establishment of the ASEAN Satellite Warehouses in Chai Nat, Thailand and in Manila, Philippines, which will enhance the mobilization and delivery of relief items rapidly to disaster-affected areas. They noted the progress made in the implementation of internationally adopted principles and standards related to disaster risk reduction, including the Bangkok Principles for the implementation of the health aspects of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030.

УДК 903 «63»(043.2)

Піструіл І. В.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПРО СІМ'Ю ДОБИ ПЕРВІСНОЇ ОБЩИНИ

«Сім'я – осередок суспільства». Цей вислів, знайомий з дитинства, пам'ятають всі дорослі, соціалізація яких більш-менш пов'язана з Радянським Союзом. Але, де і коли сформувались сімейні відносини та яким чином проходив розвиток цієї соціальної структури – досі є предметом дискусій археологів, антропологів та інших дослідників первісної доби.

Раніше, 50–70 років тому, науковці поділяли історію первісного суспільства на три періоди: первісне стадо, матриархат та патріархат. Цей розподіл базувався на гіпотетичних уявленнях про зовнішній вигляд та соціальну поведінку первісної людини, що сформувалася у II пол. XIX – на початку XX ст. На думку дослідників, «троглодити», як тоді називали попередників сучасних людей, мали (якщо взагалі мали) примітивну соціальну організацію, подібну до соціальної організації тварин. Тому, пізніше перший період і отримав назву – «первісне стадо». І, відповідно до цього, реконструювалась поведінка перших представників Номо: як черга постійних конфліктів за їжу, самок, прояви канібалізму тощо. Іншими словами – «Номо homini lupus est». Цьому сприяло, вірогідно, ще і примітивне тлумачення теорії Ч. Дарвіна (на-

приклад, його постулат «боротьба за існування»). Однак, така поведінка не могла сприяти подальшому розвитку колективів первісних людей.

Також гіпотетично, на підставі етнографічних та незначних археологічних джерел, реконструювалась соціальна структура наступних періодів первісного суспільства (напр.: роботи Ф. Енгельса «Походження сім'ї, приватної власності і держави», П. Єфименка «Значення жінки в оріньякську епоху»). Так у добу матріархату зазначалась провідна роль жінки, як хранительки вогнища та голови роду (так як припускалося існування полігамії, коли жінка могла навіть не знати хто є батьком її дітей). Поступово, як вважалося, зростала роль чоловіків та формувалась парна сім'я.

Однак, з появою нових фактичних матеріалів, передусім археологічних, схема розвитку первісного суспільства була дещо переглянута. Були запропоновані більш нейтральні терміни: доба праобщини, доба ранньопервісної (ранньородової) общини та пізньопервісної (пізньородової) общини. Зараз передбачається, що парна сім'я, як соціальний інститут, існувала вже за доби ранньопервісної общини і, можливо, навіть раніше.

Існує також і думка про існування парної сім'ї у попередників Номо – окремих груп австралопітеків. Таким чином, парна сім'я є однією (а може і головною) з рушійних сил антропогенезу. Постійні взаємодія та спілкування між собою стимулювало розвиток мозку та сприяло все більшій соціалізації не тільки в межах однієї родини, але і між окремими сім'ями. А існування полігамії, в такому випадку, слід вважати виключенням з правил. Полігамні родини формувались тільки внаслідок окремих екстремальних ситуацій, коли існування парної сім'ї могло призвести до знищення людських колективів.

УДК 94(47)«194...»

Тригуб О. П.,

д-р іст. наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

**АГЕНТУРНО-ОПЕРАТИВНА РОБОТА РАДЯНСЬКИХ
СПЕЦСЛУЖБ: СТОРІНКАМИ ОДНОГО
ДОКУМЕНТА (1943 рік)**

Радянські спецслужби (як, загалом, і спецслужби інших країн) завжди величезну увагу приділяли побудові якісної агентурно-оперативної роботи. Для цього формувалася агентурна мережа різних рівнів:

освідомлювачі, секретні співробітники (сексоти), внутрішні та зовнішні агенти тощо. Натомість керівництво радянських спецслужб постійно наголошувало на «недостатній роботі з вербування нової агентури». Одній з таких ділянок присвячено і нашу невеличку розвідку – це «внутрішньокамерну розробку арештованих».

Ще з дорадянських часів було відомо таку форму отримання інформації, як підсаджування до камери агента для отримання інформації про арештованих шляхом уважного стеження, підслуховування, «втирання у довіру» тощо. Практику радянських чекістів яскраво розповів у своїх творах відомий дисидентський письменник Олександр Солженіцин.

Повертаючись до нашої розвідки, зазначимо, що з початком визволення радянської України у 1943 р. важливим елементом для відновлення радянської влади була боротьба з «прислужниками фашизму». В усіх населених пунктах вишукувалися колаборанти, які арештовувалися для створення показових справ, а інколи, під впливом емоцій, без суду та слідства розстрілювалися на місці. Ті ж, кому «пощастило» потрапити у камери Народного комісаріату державної безпеки (НКДБ), ставали фігурантами відповідних кримінальних справ. Оскільки фігуранти не завжди були «відвертими», то відшукувалися нові/старі шляхи отримання від них потрібної інформації.

Отже, 29 травня 1943 р. усі підрозділи держбезпеки отримали від НКДБ СРСР циркулярну директиву № 8, де вимагалось швидке відновлення/створення агентури для внутрішньокамерної роботи. Оскільки робота у цій царині агентурно-оперативної роботи не покращилася, то 14 листопада 1943 р. усім обласним начальникам УНКДБ було розіслано абсолютно таємний документ під назвою «О внутрикамерной разработке арестованных». Згідно з цим документом, НКДБ УРСР мало матеріали про те, що слідчі відділи місцевих управлінь під час розслідувань з найбільш резонансних справ абсолютно не практикували внутрішньокамерну розробку арештованих, чим не використовували однієї з найбільш реальних можливостей у справі швидкого та повного виявлення ворожої діяльності обвинувачених та їх зв'язків.

При цьому в документі зазначалося, що треба враховувати той факт, що серед арештованих була велика кількість резидентів та агентів розвідувальних і контррозвідувальних органів противника, оунівців та активних зрадників. Відповідно до цього НКДБ УРСР пропонувало:

«Начальникам УНКГБ и начальникам следственных отделов Управления немедленно приступит к организации внутрикамерной разработки арестованных по наиболее серьезным и перспективным делам, подобрав для этого соответствующую внутрикамерную агентуру из числа:

- а) проверенных агентов и осведомителей;

б) полностью сознавших арестованных, зарекомендовавших себя в процессе следствия с положительной стороны.

Не допускать использование во внутрикамерной разработке арестованных, агентов, имевших отношение к разработке арестованных на воле.

Подбор сети внутрикамерной агентуры возложить лично на начальников следственных отделов или их заместителей, а руководство работой внутрикамерной агентуры поручать опытным оперативным работникам и следователям.

Работу с внутрикамерной агентурой организовать таким образом, чтобы не допускать случаев ориентировки агентов об имеющихся материалах на арестованных, которые должны будут ими разрабатываться.

Для избегания провокации со стороны внутрикамерной агентуры, организовать перепроверку материалов через параллельную камерную агентуру, не допуская при этом их расшифровки.

Поступающие от внутрикамерной агентуры материалы реализовывать, как путем активного допроса арестованного, так и путем дополнительной документации, установки и допроса новых свидетелей, которых называет камерный агент».

Про результати упровадження цього методу агентурно-оперативної роботи необхідно було доповідати у двомісячних і щомісячних звітах, що свідчить про всю серйозність керівництва спецслужб до цього виду роботи.

Гадаємо, що опрацювання й оприлюднення подібного роду документів стане у нагоді при вивченні історії спецслужб, проблем Другої світової війни, післявоєнної розбудови та репресій того часу.

УДК 94:347.961](477.73)«18/19»(043.2)

Шевченко Н. В.,

канд. іст. наук, викладач кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

УТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ НОТАРІАЛЬНИХ КОНТОР МИКОЛАЄВА у другій половині XIX на початку XX століття

Становлення і розвиток інституту нотаріату на Півдні України були пов'язані з судовою реформою 1864 р. Згідно з ст. 1 Правил про поря-

док введення в дію Положення про нотаріальну частину 1866 р., воно вводилося в дію в тих місцевостях, де були відкриті судові установи, утворені на основі Судових статутів 20 листопада 1864 р.

Нотаріат, хоча і був від'єднаний від суду, але вважався частиною загальнодержавної судової системи. Так, згідно з реформою, систему загальних судів складали: 1) окружні суди (суд першої інстанції в цивільних і кримінальних справах у межах декількох повітів); 2) судові палати (друга ланка загальної судової системи, одна на декілька губерній, а також – орган судового управління); 3) Сенат (вищий касаційний суд).

Відповідно до Положення про нотаріальну частину 1866 р. у столицях, губерніях і повітових містах, а в разі потреби – і в повітах почали відкривати нотаріальні контори. Завідування нотаріальною частиною в цих місцях було доручено молодшим нотаріусам, які призначалися головами судової палати за поданням голів окружних судів. Вони значилися у відомстві тих окружних судів, в окрузі яких було визначено місцезнаходження їхньої контори. Відповідно, нотаріус мав право виконувати нотаріальні дії в тих повітах, на територію яких поширювалась підсудність окружного суду. Угоди, укладені за межами округу, визнавались недійсними.

Умовою до збільшення кількості нотаріальних контор законодавець визначав особливі обставини (згідно зі ст. 4 Положення). У цьому разі, такими обставинами на Півдні України можна вважати зростання населення, економічний і промисловий розвиток міст, розширення транспортної мережі, урбанізацію, одним із результатів якої була мобільність населення в регіоні, а також кількість здійснюваних нотаріальних актів нотаріусами однієї контори.

Так, за переписом населення Російської імперії 1897 р., у містах Півдня України проживали: в Одесі – 403,8 тис. осіб, Катеринославі – 112,8 тис. осіб, Миколаєві – 92 тис. осіб, Херсоні – 59,1 тис. осіб, Сімферополі – 49,1 тис. За цими даними можна підрахувати, що нотаріус однієї контори в м. Одесі (загальну кількість населення ділимо на 15 нотаріусів, визначених згідно з штатним розкладом) міг обслуговувати близько 27 тис. осіб, у м. Катеринославі (3 нотаріуси) – 37,5 тис. осіб, у м. Миколаєві (4 нотаріуси) – 23 тис. осіб, у м. Херсоні (6 нотаріусів) – 10 тис. осіб, у м. Сімферополі (4 нотаріуси) – 12 тис. осіб. Як бачимо, найбільша кількість потенційних клієнтів у нотаріусів спостерігалася у містах Катеринославі, Одесі і Миколаєві.

Однією з умов збільшення кількості нотаріальних контор і клієнтів нотаріальних послуг на Півдні України стала урбанізація, яка сприяла

зростанню мобільності населення у регіоні. Приплив мігрантів до міст зумовив сплеск житлового будівництва – принципово нової галузі міського підприємництва. Найшвидше зводилися прибуткові будинки – універсальні споруди, під дахом яких містились торгові площі, офіси, житло. Серед міст Півдня України розвиток цієї галузі був характерним переважно для Одеси і Миколаєва.

У 1880 р. у м. Миколаєві відкрито третю нотаріальну контору, нотаріусом якої призначено купця С. Кузнєцова. У 1899 р. постало питання про відкриття в м. Миколаєві четвертої нотаріальної контори. Причиною цього міська управа, яка звітувала Миколаївському військовому губернатору, називала швидке зростання міста, розвиток в ньому комерційних підприємств і заводської промисловості, що значно збільшило кількість нотаріальних угод. Зокрема, у 1896 р. нотаріусами міста було здійснено 863 угод і актів; у 1897 р. ця цифра зросла до 1022; у 1898 р. – до 1448. Записано було за реєстром номерів: у 1896 р. – 20 720; у 1897 р. – 23 786; у 1898 р. – 26 903. Таким чином, у період останніх 3 років кількість угод збільшилась на 585 і кількість номерів за реєстрами на 6183. Після вивчення цього питання, Міська дума вирішила його позитивно і дала дозвіл на відкриття ще однієї контори в місті.

Отже, відкриття нотаріальних контор і запровадження посад молодших нотаріусів позитивно позначилися на розвитку нотаріальної справи в регіоні, який перебував у другій половині XIX ст. у стані модернізації, урбанізації, розвитку економіки, промисловості і торгівлі. Структура і штати нотаріальних установ були приведені у відповідність до чинних норм Судових статутів і Положення про нотаріальну частину 1866 р. Дослідження кількості нотаріусів і нотаріальних контор на Півдні України, зокрема у м. Миколаєві, дозволяє зробити висновок, що штат нотаріальних контор був заповнений повністю. Чисельність нотаріусів південного регіону складала 38,5 % від загальної кількості нотаріусів в інших українських губерніях. Великі застави при зарахуванні на посаду нотаріуса привели до зайняття такими особами заможних станів – дворян, міщан і колишніх військових. Присвоєння нотаріусам цивільних чинів говорило про переважно довгий період перебування їх на посаді. Водночас намагання підняти вимоги до кадрового складу нотаріальних установ, боротьба за вигідне місце для нотаріальної контори призводили до виникнення негативних явищ, хабарництва серед голів судових палат, окружних судів і самих нотаріусів, що підірвало престиж нотаріальної справи у цілому.

Шевченко Н. В.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

**ІСТОРІЯ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я
(кінець XV–XVI ст.)
У СВІТЛІ СУЧАСНИХ СТУДІЙ**

Нині доволі актуальним залишається не тільки уточнення часу за-снування більшості селищ та фортець литовської колонізації Північно-Західного Причорномор'я, а й подальшої долі населення краю в часи Кримсько-османського володарювання з кінця XV і до кінця XVIII ст. Чому за цим південним регіоном закріпилася назва «Дике поле»? Трактуючи таким чином причорноморські степи у згаданий період, історики посилаються на традицію російської і польської історіографії у визначенні їх як буферу між землеробською і кочовою цивілізаціями. За це степове пограниччя з Кримським ханством та Османською імперією упродовж XV–XVIII ст. боролися: ВКЛ, українське козацтво та Річ Посполита, а з другої половини XVIII ст. долучилася Російська імперія. Остання, завоювавши ці землі, визначила їх статус як Новоросії. Нині вітчизняні дослідники констатують брак документальних джерел з історії цього південного регіону з причини недоступності до архівосховищ Росії з тематики «новоросійської», однак стала реальністю можливість познайомитися з документами архівів Туреччини.

Новаторське дослідженням О. Середи «Османсько-українське степове порубіжжя в османсько-турецьких джерелах XVIII ст.» (2015) заповнює цю прогалину в історії Півдня України. Автор вперше на широкій базі турецьких джерел (30 документів) відтворює картину кримсько-османсько-українських взаємин з кінця XVII–XVIII ст. (історія заселення і міграційних процесів у Буго-Дністровському межиріччі, адміністративно-територіальні утворення, економіку цього регіону та долю козацтва під османсько-кримською протекцією). Хоча згадане видання зосереджується на подіях XVIII ст., однак декілька документів з його колекції містять інформацію про початкову історію кримсько-османського володарювання у Північно-Західному Причорномор'ї. Так, документ № 1 розкриває ситуацію розмежування Очаківської землі і польських територій у середині XVI ст., стан якого зберігається і до XVIII ст. Цей документ підтверджує, що Кримське ханство у другій половині XV ст., залучивши ногайські орди, розширюють свою владу на межиріччі Дніпра і Дністра. Автор наводить точну дату офі-

ційного підпорядкування Північно-Західного Причорномор'я Кримському ханству (1494), а також відтворює обставини османської експансії у Північно-Західне Причорномор'я, відзначаючи, що вона стала можлива з причини визнання Кримським ханством у 1475 році васальної залежності від Туреччини. З 1484 р. частина земель *вілайету* Буджак вздовж Дунаю до Дністра переходить під владу Османської держави. Згідно з османськими джерелами початок володарювання Туреччини в Очакові та Буго-Дністровському межиріччі припадає на з 1510–1512 рр. в часи султана Селіма, який проголосив Очаківську землю султанською власністю. Остаточо перебираючи на себе управління в регіоні, османи в 1538 р. встановлюють пряме управління над містом-фортецею на Дніпро-Бузькому лимані, зробивши його головним опорним пунктом в Північно-Західному Причорномор'ї. Добудовану татарську фортецю Джан-керман (Очаків) османи перейменовують на турецький кшталт – tsJj' [Ozi] Озі. Таким чином, місто дістало номінацію за тюркською назвою ріки Дніпро – Озі у сполученні зі словом «kale» (фортеця), що можна перекласти як «Дніпровська фортеця».

У дослідженні О. Середи документально підтверджено, що у Буго-Дністровському межиріччі у XV–XVI ст. поряд з татарами жили українські переселенці з Поділля і ногайці з Буджаку. А з кінця XVI ст. до північної частини Очаківської землі масово прибуває українське і молдовське населення. Автором залучено і картографічний матеріал щодо висвітлення мережі поселень Буго-Дністровського межиріччя. (Док. № 2), який засвідчує, що поруч новими поселеннями фігурують і населені пункти з часів литовського володарювання (Вітовка на Бузькому лимані, Дашів, Хаджибей). Як бачимо, слов'янське християнське населення цілком уживалося з мусульманським. О. Середи зазначає, що протягом всього періоду кримського та османського володарювання в Очаківській землі вагоме місце займало адміністрування релігійних громад. Окрім домінуючої мусульманської, існувала численна православна громада, згуртована під орудою церковно-парафіяльного управління, яке підпорядковувалося Константинопольському патріарху. У цьому контексті отримує пояснення знайдені краєзнавцями могильні плити християнських поховань у Вітовському районі м. Николаєва, датовані першою половиною XVI ст., як і факт існування християнської церкви у Вітовці.

Північно-Західне Причорномор'я в економічному просторі Османської держави посідало особливе місце, як регіон-постачальник зернового збіжжя й продукції скотарства. Саме на цей період у Північно-Західному Причорномор'ї сформовано розгалужену транспортну ме-

режу сухопутних шляхів, які передусім були спрямовані до торговельних портів-пристаней чорноморського узбережжя (Аджидере навпроти Аккерману та Хаджибей (біля суч. Одеси). Останні забезпечували морське сполучення зі Стамбулом і рештою османських портів, куди перевозили більшу частину збіжжя.

Розділ 2. СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

УДК 94:323(477) «19/20» (043.2)

Буряник А.,

студент 634 групи спеціальності «Історія та археологія»,

Науковий керівник:

д-р іст. наук, доцент,

Міронова І. С.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

РАДЯНСЬКІ АНАХРОНІЗМИ УКРАЇНЦІВ ЯК ДІЄВІ РУДИМЕНТИ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Сучасна Україна має надто величне духовно-матеріальне значення для кожного українця. Адже, проголосивши нашу незалежність у 1991 році, ми отримали ідеальне політичне поле для зростання свого історично змагального прагнення – розбудови власного народного будинку з всіма належними державними атрибутами, суверенними гарантіями та лояльним національним простором для всіх. Втім величезну прикрість цьому процесу у його політичному небосхилі завдає відсутність громадянського суспільства, недосконалість політичної культури, недолуга атмосфера мовно-культурного просвітлення серед громадян України тощо. І причинами такого дисбалансу соціуму до політичної ідентифікації у сучасній державі Україна слід шукати у тоталітарному минулому, що посіяло соціальний страх, ідеологічну послухність та послідовне плекання ілюзорної віри в комунізм під патронатом СРСР.

Панацеєю цим соціальним викликам, що нині тлумачаться як анахронізми [6], слід шукати у «дезидеологізації», що потребує активного втручання фахових досліджень та філософського аналізу. Важливіше те, що вони здатні трансформуватись у вірус російського месіанства, що для України є справою безпекового значення, бо свій функціональний корелят у масовій буденній свідомості, у менталітеті чи то етнопсихіці народу анахронізми знаходять свій ґрунт для живучості серед громадян і відповідно через виборче право формують політичний істеблїшмент країни та визначають відповідно до електорального числа прихильників соціальну атмосферу країни, яка нерідко може викликати обурення серед протилежного – патріотичного – крила соціуму, власне, ментально та політично раціоналізованої частини населення відповідно до ознак української самостійності [3].

В чому нині виявляються радянські анахронізми соціуму в Україні? Перш за все, в силу відсутності будь-якого ідеологічного нашарування Конституцією України, що регламентовано 15-ю статтею [4], старі (до 1991р.) політично визначальні та соціально сталі пережитки існують у раніше заангажованій радянською епохою системі поглядів людей, які були насильно їй піддані. Що, власне, закріплювалось в соціально-політичну єдність радянського суспільства, підпадало керованості «ідеям наукового комунізму», що нині є абсолютно неактуальним, ідеологічно забороненим у науковій та, тим паче, політичній парадигмах розвитку української державності [5]. Втім це у формі рудиментів помітно у соціальній площині і широко гальмує просвітоєвропейський політико-реформаційний поступ та соціально-економічний розвиток.

Так, по-друге, дошкульність соціальної неадаптованості (ухил від злободенної культурно-соціальної та політико-економічної трансформації) колишніх жителів СРСР до сучасних форм капіталістичного господарського устрою, переваг демократичних інститутів та європейським стандартам соціо-психологічного стилю життя в Україні викликає синдром ностальгії за очікуванням «світлого майбутнього» у минулому. Що, на думку представників «*Homo sovieticus*» не є втіленим владою у формі соціально-економічного благополуччя під знаменами демократії та вільного конкурентного ринку. За переконаннями дослідника процесів ностальгії (що породжує радянські анахронізми) на пострадянському просторі О.Зинов'єва, вони пройняті деструктивним сумлінням та розумового сприйняття нових реалій, позбавленням моральних емоцій і мотивацією до життя, тобто впливає статична радянська реакція на проблеми – шукати винників за межею та сподівання на могутність партії чи політбюро, яке всі незгоди подолає [2].

Втім в сучасній політичній кон'юктурі України дані вектори взаємодії соціуму та істеблішменту недопустимі. Адже люди повинні усвідомлювати вагу індивідуальної толерантності один до одного, не провокувати різнобічні мовні, релігійні, соціальні та інші конфлікти, формувати громадянське суспільство шляхом залучення до питань громади та країни, бути політично освіченими та плюралістичними тощо. Ці трансформаційні засади українського суспільства мають стати маркером до якісних внутрішніх змін із збереженням потенціалу людського капіталу без подальшого провокування соціокультурного розлому на базі історичних протиріч, які поки що даються взнаки від СРСР – страх, надія на партію, навколо вороги тощо. Відчуження ментальних, культурних, поселенських відмінностей, які є у нас за Хантингтоном, є запорукою консолідації та розвіювання рудиментів соціального та політичного впливів на державні ситуації [7].

Тобто нині йде мова про те, що покоління людей, народжених та, ба більше, вихованих в радянській сфері впливу аби уникнути соціальної апатії та нігілізму, мають ставати дієвими суб'єктами політичного процесу: голосувати прагматично, платити податки відповідально, цікавитись культурою та економічною складовою розвитку країни тощо. Іншими словами, залучатись до цивілізаційного способу життя і побудови ефективного політичного інструментарію для налагодження благополуччя для соціуму, що нівелює системну стагнацію та відродить добробут населенню та модерний комфорт в політичному полі України [1].

Джерела та література

1. За наук. ред. М.О. Шульги. Київ : Інститут соціології НАН України, 2017. 198 с.
2. Зиновьев А. А. Гомо советикус. Пара беллум. М. : Моск. рабочий, 1991
3. Кісь Роман. Фінал третього Риму (Російська місяняська ідея на зламі тисячоліть). Перше видання. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1998. 744 с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
5. Свірський Б. Духовні (ідеологічні) основи Конституційного ладу України ДУХОВНІ [Електронний ресурс] / Борис Свірський // Вісник Національної академії прокуратури України. 2010. Режим доступу : file:///E:/Vnarc_2010_3_7.pdf.
6. Словник української мови : в 11 томах. – Том 1, 1970. Стор. 44.
7. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций/С. Хантингтон ; Пер. с англ. Т. Велимеева. Ю. Новикова. М : ООО «Издательство АСТ», 2003. 603 с.

УДК 902(477.73)(091)

Галкин Р.,

студент 334 групи,

Науковий керівник:

д-р іст. наук, доцент,

Піструіл І. В.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ФЕДІР КОЗУБОВСЬКИЙ: АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА МИКОЛАЇВЩИНІ

Постать Федора Андрійовича Козубовського на сторінках історії української археології постає, без перебільшення, як «an ignota

persona»¹. В першу чергу це пояснюється наявністю незначної кількості наукових робіт, в яких досить відносно аналізуються біографічні відомості, рідше – досягнення і вклад у розвиток археологічних досліджень. Серед таких робіт слід виділити статтю І. Г. Шовкопляса, присвячену 75-річчю від дня народження Ф. А. Козубовського [1]. Написана у 1970 році, стаття відкрила тодішнім науковим колам незнані сторінки з життя і професійної діяльності Ф. Козубовського, мотивуючи майбутні покоління науковців до розкриття «білих плям» життєвого шляху археолога. З поодинокими відомостями з останніх років життя (засудження і ув'язнення) Федора Андрійовича можемо ознайомитися у праці Н. Полонської-Василенко [2]. Серед сучасних робіт найбільш фундаментальною можна вважати статтю В. А. Колеснікової та С. В. Павленко, в якій коротко (по роках) описано життєпис та діяльність Ф. Козубовського у сфері археології. Значна увага у статті приділяється роботі Федора Андрійовича у таких установах, як ВУАК, ВУАН, ІАІ ВУАН та ПМК, директором якого у 1934 році Ф. А. Козубовський і став [3].

Тим не менш, в жодній із вищезазначених наукових робіт ми не знаходимо відомостей, щодо місця сучасної Миколаївщини в археологічних дослідженнях Ф. А. Козубовського. Лише поодинокі дані, щодо діяльності експедиції по дослідженню археологічних пам'яток на Південному Бузі, яку очолив Ф. Козубовський, знаходимо у працях І. Г. Шовкопляса [1], В. А. Колеснікової та С. В. Павленко [3]. Таким чином, єдиною (на даний момент) працею, з якої можна почерпнути фундаментальні відомості, щодо археологічних досліджень Ф. А. Козубовського на Миколаївщині є його авторська монографія «Археологічні дослідження на території БОГЕСу 1930–1932 рр.» [4], а також польові щоденники, що нині зберігаються у Науковому архіві Інституту археології НАН України.

Федір Андрійович був археологом широкого профілю. Про це свідчать участь і накопичення досвіду під час розкопок археологічних пам'яток слов'янського періоду у м. Коростені, що на Житомирщині [1, с. 126], при дослідженні пам'яток Словечансько-Овруцького кряжу. Все це визначить коло наукових інтересів дослідника і вже у 1931 р. Він, при Одеському археологічному музеї під керівництвом М. Ф. Болтенко захистить кваліфікаційну роботу під назвою «Вивчення матеріальних решток місцевих суспільств передкласової та ранньофеодальної формацій на території Коростенщини та Надбужжя», за що отримає звання наукового працівника [3]. Виникає цікаве питання:

¹ В перекладі з лат. – невідома особа.

чому саме Федір Андрійович очолив експедицію по дослідженню археологічних пам'яток на Південному Бузі? Відповідь на це питання, можливо, дає дослідження А. С. Яненко та С. В. Тарнавської, що у статті «Підготовка та підвищення кваліфікації археологічних кадрів при музеях УСРР» пояснюють суть проблеми наступним чином: така форма підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, як аспірантура, офіційно була запроваджена в музеях з 1925 року. Підготовка археологів в рамках аспірантської програми на той час відбувалась у 9-ти республіканських музеях, одним із яких був Одеський історико-археологічний музей, що на 1925 р. «мав сторічну наукову традицію та був базою археологічних експедицій Північного Причорномор'я» [5, с. 364]. Отож, закінчивши аспірантуру Одеського музею на початку 30-х років і ставши повноцінним його науковим співробітником, Ф. Козубовський вже мав повне право очолити експедицію по дослідженню пам'яток на Південному Бузі: 1) по-перше тому, що мав відповідну кваліфікаційну підготовку; 2) по-друге, як представник Одеського музею – осередку, що мав досвід і спеціалізувався на дослідженні пам'яток Північного Причорномор'я. Саме на цей період припадає будівництво майбутньої БОГЕС і організація роботи археологічної експедиції, завдання якої були чітко сформульовані Ф. Козубовським у своїй роботі, а саме: 1) виявлення пам'яток археології вздовж Південного Бугу на місці майбутнього підтоплення; 2) дослідження пам'яток матеріальної культури на територіях, зв'язаних з великим промисловим будівництвом, з широкими сільсько-господарськими заходами; 3) облік пам'яток матеріальної культури за літературними, архівними та ін. даними, складання картографічних серій цих пам'яток [4, с. 17–18]. Одним з найбільших досягнень даної експедиції було відкриття вздовж річки Бакшали (правої притоки Південного Бугу), на околиці села Анетівка серії крем'яних знарядь праці [6, с. 180]. На основі цього, Ф. Козубовський написав роботу «Первісна стоянка на р. Бакшалі коло с. Анетівки» [7], матеріальний інвентар якої датував перехідним етапом від палеоліту до неоліту [6]. Лише фундаментальні дослідження українського археолога В. Н. Станко наприкінці 70-х років минулого століття, результатом яких стало відкриття на західній околиці села Анетівка двох пізньопалеолітичних стоянок Анетівка I та Анетівка II [8], дозволило виділити окрему пізньопалеолітичну анетівську культуру, ареал поширення якої окреслюється Степовим Побужжям. Надзвичайно важливими були досягнення Федора Андрійовича у організації археологічної експедиції на території Ольвії. Про вищезазначені розкопки відомо не багато: термін, склад експедиції (з зазначенням керівників та підлеглих) та досягнення польових робіт 1935 року дета-

льно описав у статті «Соціалістичні перетворення Ф. А. Козубовського в Ольвійській експедиції» О. Каряка, спираючись на польові щоденники Федора Андрійовича [9]. Розкопки Ф. Козубовського, зокрема на Ольвійському некрополі згадуються у монографії В. Папанової «Урочище Сто могил – некрополь Ольвії Понтійської». Так, у ході досліджень Ф. А. Козубовським, У. Н. Луцкевичем і В. В. Барусевичем невеликої території на схилі Заячої балки, що прилягала до розкопів 1911, 1920–1921 і 1923 рр., на півночі від кордонів заповідника було розкопано поховання IV–III ст. до н. е. [10, с. 37]. На думку О. Каряки «відновлення розкопок на території Ольвії в 1935 р. під керівництвом Ф. А. Козубовського стало останнім намаганням створити національну школу античної археології в Україні у передвоєнний період. Під час цих розкопок було здійснено спробу створення археологічної експедиції нового соціалістичного зразка» [9, с. 284].

Таким чином, Миколаївщина, з її наразі багатим археологічним потенціалом займала чи не помітне місце у діяльності Ф. Козубовського. Будучи керівником експедиції БОГЕСу, а згодом – директором ІІМК, Федір Андрійович зробив вагомий внесок у розвиток досліджень археологічних пам'яток на території Миколаївщини, науковим доробком якого користуються і донині.

Джерела та література

1. Шовкопляс І. Г. До 75-річчя від дня народження Ф. А. Козубовського // УІЖ. 1970. № 8. С. 125–126.
2. Полонська-Василенко Н. Збірник на пошану українських вчених, знищених більшовицькою Москвою // Записки НТШ. 1962. Т. 173 С. 7–111.
3. Колеснікова В. А., Павленко С. В. Козубовський Федір Андрійович (1895–1938?, 1942?) // Інститут археології Національної академії наук України. 1918–2014. Київ, 2015. С. 291–294.
4. Козубовський Ф. А. Археологічні дослідження на території БОГЕСу 1930–1932 рр. Київ, 1933.
5. Яненко А. С., Тарнавська С. В. Підготовка та підвищення кваліфікації археологічних кадрів при музеях УСРР (1920-і – початок 1930-х років // Сіверщина в історії України. 2012. № 5. С. 363–366.
6. Пиструил І. В. Коллекция кремневых изделий из с. Анетовка (сборы экспедиции под руководством Ф. А. Козубовского) // Человек в истории и культуре. 2012. № 2. С. 180–186.
7. Козубовський Ф. А. Первісна стоянка на р. Бакшалі коло с. Анетівки // Наукові записки Інституту історії матеріальної культури. Книга 5–6. 1935. С. 113–123.
8. Станко В. Н. Анетовка 2 – позднепалеолитическое поселение и святилище охотников на бизонов в Северном Причерноморье // STRATUM Plus. № 1. Кишинёв ; Одесса ; СПб., 1999. С. 322–325.

9. Каряка О. Соціалістичні перетворення Ф. А. Козубовського в Ольвійській експедиції // *Scriptorium nostrum*. 2017. № 2 (8). С. 284–294.
10. Папанова В. Урочище Сто могил – некрополь Ольвии Понтийской. Киев : Знання України, 2006. 278 с.

УДК 94(=221.16:477.7)«-06/.-03»(043.2)

Горохов В.,
студент 234 групи,
Науковий керівник:
д-р іст. наук, доцент,
Піструіл І. В.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СКІФИ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Актуальність теми: Скіфи зіграли надзвичайно велику роль в історичній долі народу нашої країни і внесли величезний внесок до скарбниці світової культури.

Мета: описати перебування скіфів на території України.

Значний вклад у дослідження скіфів, внесли такі науковці, як: Петухов Ю. Д., Васильєва Н. И., Алексеев С. В., Инков А. А., Грицюк В. М. та інші.

Наприкінці VI ст. до н. е. в причорноморських степах формується могутнє державне об'єднання на чолі зі скіфами – Велика Скіфія, до складу якого увійшло місцеве населення степових і лісостепових регіонів (сколоти). Велика Скіфія, за Геродотом, поділялася на три царства; одне з них очолював головний цар, а два інших – молодші царі (ймовірно, сини головного).

Скіфська держава – перше політичне об'єднання на Півдні Східної Європи в ранньому залізному віці (центром Скіфії у V–III ст. до н. е. було Кам'янське городище поблизу м. Нікополя). Скіфія поділялася на округи, якими управляли вожді, призначені скіфськими царями.

Найвищого піднесення досягла Скіфія в IV ст. до н. е. Воно пов'язане з ім'ям царя Атея. Влада Атея поширювалася на величезні території від Дунаю до Дону. Цей цар карбував власну монету. Міць Скіфії не похитнулася навіть після поразки від македонського царя Філіпа II (батька Александра Македонського). Могутньою лишалася держава скіфів і після смерті 90-літнього Атея в 339 р. до н. е. Проте на межі IV–III ст. до н. е. Скіфія занепадає. Наприкінці III ст. до н. е. Велика Скіфія під натиском сарматів припиняє своє існування. Частина скіф-

ського населення відійшла на південь і створила дві Малі Скіфії. Одну, що називалася Скіфське царство (III ст. до н. е. – III ст. н. е.) із столицею у Неаполі Скіфському в Криму, іншу – в нижній течії Дніпра.

Скіфське суспільство складалося з трьох основних верств: воїнів, жерців, рядових общинників (землеробів і скотарів). Кожна з верств вела своє походження від одного з синів першопредка і мала свій священний атрибут. Для воїнів це була сокира; для жреців – чаша, для общинників – плуг з ярмом. Геродот говорить, що особливою шанною у скіфів користувалися сім богів; саме їх вважали прабатьками людей і творцями всього суцього на Землі.

Письмові джерела та археологічні матеріали засвідчують, що основу скіфського виробництва становило скотарство, оскільки воно давало майже все необхідне для життя – коней, м'ясо, молоко, вовну і повсть для одягу. Землеробське населення Скіфії вирощувало пшеницю, просо, коноплі та ін., причому хліб сіяли не тільки для себе, а й на продаж. Землероби жили в поселеннях (городищах), які розташовувалися на берегах річок і укріплювалися ровами й валами.

Занепад, а згодом – розпад Скіфії були викликані рядом чинників: погіршення кліматичних умов, висихання степів, занепад економічних ресурсів лісостепу тощо. Крім того, в III–I ст. до н. е. значну частину Скіфії завоювали сармати.

Сучасні дослідники вважають, що перші паростки державності на території України з'явилися саме у скіфські часи. Скіфи створили самобутню культуру. В мистецтві домінував так званий «звіриний» стиль.

Широко відомі пам'ятники скіфської доби кургани: Солоха й Гайманова Могили на Запоріжжі, Товста Могила та Чортомлик на Дніпропетровщині, Куль-Оба та ін. Знайдено царські прикраси (золота пектораль), зброя тощо.

УДК 94(367:37)«395/1453»(043.2)

Захарченко М.,

студент 234 групи,

Науковий керівник:

канд іст. наук, доцент,

Гайдай О. М.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ВПЛИВ СЛОВ'ЯНСЬКОГО СВІТУ НА РОЗВИТОК ВІЗАНТІЙСЬКОЇ (РОМЕЙСЬКОЇ) ДЕРЖАВИ

Упродовж тисячоліття слов'янська цивілізація перебувала в безпосередній близькості до Ромейської (Візантійської) держави. Велика

кількість істориків та дослідників впродовж століть розглядала вплив ромейської цивілізації на слов'янський світ, але у даній роботі я хочу розглянути вплив слов'янського світу на розвиток РOMEї.

Ще в античні часи слов'янський світ мав певний вплив на Римську імперію. Слов'яни, як народ, який проживав в безпосередній близькості до кордонів держави римлян приймали активну участь як у торговельних відносинах, військових походах на провінції Мезію, Норіку, Дакію та Панонію, так і проживали на території підвладній Риму. Саме до цього періоду відноситься старовинна чеська легенда записана 1746 р. монахом Прокопом Слободою. Згідно з якою після утисків з боку римського керівництва група слов'ян на чолі з Чехом та його братами Ляхом та Русом влаштували заколот і вбили місцевого губернатора, після чого побоюючись розправи з боку імперських військ мігрувала до території де і нині проживає чеський народ. Цікаво, що цю легенду частково підтверджує римський історик Аврелій Віктор. За його словами, проти місцевого воєначальника Аврелія Проба сталося повстання, в ході якого той загинув [1].

У V ст. слов'янські племена переселяються на територію Балканського півострова. В цей період Дунай стає скоріше символічним кордоном, адже ромейські гарнізони перебували лише в найбільших містах регіону таких як Сингідунум (сучасний Белград). А в невеликих містечках та сільській окрузі більшість населення складали слов'янські племена, які формували власні гарнізони [6, с. 461–462].

Слов'яни влаштовували вилазки та походи на сусідні території, і лише Герману – полководцю Юстиніана Великого (Ф. Успенський висуває припущення, що сталося це за правління Юстина I) вдалося завдати їм нищівної поразки.

Пізніше в своїх походах на землі Вандалів, Остготів та Вестготів полководці Юстиніана будуть використовувати слов'янських найманців. Наприклад під час облоги Риму готськими військами 537 р. ромейський полководець Велісарій використовує велику кількість найманців. Відомі данні про використання слов'яно-гунського загону складом 1600 осіб, а також загін 4800 осіб, частку якого теж складали слов'янські найманці [6, с. 438–440].

Окремо можна розглядати взаємозв'язок візантійського населення в Північному Причорномор'ї та слов'янських племен. Де великі ромейські міста Херсонес, Пантікапея, Феодосія стали точками збуту основної продукції. Купці везли з Подніпров'я товари (хутро, зерно та ін.), які потім переправляли до великих ринків імперії [5].

860 р. на Константинополь було здійснено похід слов'ян з племені полян на чолі з Аскольдом і Діром. Нижче наведено уривок з «Повісті времінних літ»: «Вирушили Аскольд і Дір війною на греків і прийшли

туди в чотирнадцятий рік царювання Михайла. Цар же був в цей час в поході на агарян, дійшов уже до Чорної ріки, коли єпарх надіслав йому звістку, що Русь йде походом на Царгород, і повернувся цар. Ці ж увійшли всередину Суда, зробили багато вбивств християн і обложили Царгород двомастами кораблів. Цар же насилу увійшов в місто і всю ніч молився з патріархом Фотієм у церкві святої Богородиці у Влахерні, і винесли вони з піснями Божественну ризу святої Богородиці і омочили в море її полу. Була в цей час тиша і море було спокійне, але тут раптово піднялася буря з вітром, і великі хвилі, щоб розкидати кораблі язичників руських, і прибило їх до берега і переламало так, що мало кому з них вдалося уникнути цього лиха і повернутися додому [4, с. 18]».

Пізніше походи продовжувалися: 907 – похід Олега, що вимусив ромей піти на поступки та надати русичам торговельні привілеї. 941–944 – походи Ігоря на Константинополь, результатом яких стала виплата данини візантійцями. 970-971 – похід князя Святослава, який призвів до чисельних ромейських втрат та розоренню східних балканських володінь імперії.

988 р. князь Володимир провів похід на ромейське місто Херсон (в руських джерелах – Корсунь) Спустившись Дніпром на Лодіях, обложили місто. Після 6–9 місяців облоги фортеця була взята. Після цього імперія розпочала вести перемовини з руським князем, результатом яких стало укладення шлюбу між князем русичів Володимиром та сестрою імператора Анною, а також хрещення верхівки київського війська з подальшим хрещенням держави [2].

Але паралельно з цими походами руські дружини перебували на службі ромейських імператорів. Під час битви в Каннах 1019 р. імператор Василь II Болгаробійця використав руські дружини у бою з норманами. Знаючи військову тактику варяг ромеям вдалося наголову тих розбити, та закріпити своє положення в Північній Італії, що в подальшому допомогло Візантії повернути під свій контроль Сицилію [3, с. 377].

Отже взаємозв'язок Ромейської імперії з племенами слов'ян був неоднозначним. З одного боку слов'яни влаштовували військові походи на володіння ромейів, а з іншого виступали посередниками в торговельній діяльності, були найманцями в візантійському війську та союзниками в спільній боротьбі проти ворогів.

Джерела та література

1. Аврелій Віктор О Цезарях. Москва: РОССПЭН, 1997. 20 с.
2. Бертъе-Делагард А. Л. Как Владимир осаждал Корсунь. Санкт-Петербург : Типография Императорской Исторической Науки, 1909. 70 с.

3. Васильев А. А. Византийская Империя до Крестовых походов. Москва : Алгоритм, 2012. 432 с.
4. Нестор. Повесть Временных Лет. Санкт-Петербург : Вита-Нова, 2012. 512 с.
5. Русь и Византия. Москва: Институт всеобщей истории РАН, 2008. 177 с.
6. Успенский Ф. И. История Византийской Империи. Том 1 изд. Санкт-Петербург : Брокгауз – Ефрон, 1911. 872 с.

УДК [94:001.894-051]:330.341.424](043.20)

Комісаров І.,
студент 434 групи,
Науковий керівник:
д-р іст. наук, доцент,
Підберезних І. Є.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

РОЛЬ ВІНАХІДНИКІВ В ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ США

Історія винахідників на території США сягає до часів їх заснування. Приклади таких людей ми можемо побачити серед батьків-засновників країни. Найбільш відомий з них був, Бенджамін Франклін, людина яка була геніальною майже в усьому. Але якщо ми кажемо про науку, то тут можна відмітити його вклад у розвиток науки фізики. Власне Бенджамін Франклін та його відкриття в галузі електрики зробили наше сучасне життя таким комфортним, а деякі терміни які він ввів залишились в нашому використанні і донині. Але як ми зазначали раніше, на першому етапі індустріалізації, винаходи потрапляли в США із Європи. Так як індустріальна революція дісталася берегів Америки досить таки пізно, то США користувались останніми та найновішими винаходами та розробками. Так фабрична мануфактура була привезена з Англії як і більшість інженерних розробок, це стало основою фундаменту для вітчизняного науково-технічного виробництва в Штатах. Зараз ми в оглядовій формі подивимось на діяльність того чи іншого винахідника в США, і те як його винаходи вплинули на науково-технічний прогрес, що сприяло зростанню промисловості. Томас Едісон винайшов багато предметів, які в свій час покращили американський добробут, які ми все ще використовуємо і сьогодні. Сьогодні більшість людей називають його винахідником лампочки, яка допомогла створити внутрішнє освітлення та мати джерела світла без вогню з використанням електрики. Це було дуже корисно, наприклад, в вугільних шахтах, де в погано освітленій шахті через мале загоряння міг

статися вибух. Томас відкрив свою власну дослідницьку лабораторію, щоб такі самі дослідники трудилися на благо суспільства. Він мав також електричний і хімічний матеріал досліджень, в якому він зробив незліченні експерименти. Томас не винайшов саму лампочку, але допоміг її покращити, зробивши її більш дешевою для американського суспільства. Американці мали можливість придбати лампи, які були довговічними та ефективними у освітленні своїх домогосподарств. Томас Едісон дозволив Сполученим Штатам продовжувати працювати навіть уночі, і допоміг їм стати одним з лідерів світової промисловості. Семюел Морзе був американським винахідником, найбільш відомий його винахід – так званий кодексу Морзе, або азбука Морзе, система довгих і коротких тонів, що використовуються для спілкування по телеграфу. Протягом кількох років роботи Морзе виставив свій телеграф перед власниками заводів, бізнесменами та комітетом Конгресу, сподіваючись знайти кошти, щоб надати його телеграфу масштабний тест. Він зустрічався з великим скептицизмом, що будь-яке повідомлення дійсно може бути відправлене з міста в місто дротом. Але в травні 1844 року Морзе відправив перше офіційне повідомлення телеграфом з Вашингтону до Балтімора, штат Меріленд. Перше повідомлення, яке він послав, було: «Що Бог зробив!». Телеграф допоміг розгорнути масову компанію в країні по електрифікації та проведенню дротів для зв'язку, адже це підвищувало ефективність виробництв, які знаходилися за межами офісу компанії, яка цим виробництвом володіла. Комунікація стала швидшою, та найголовніше, вона була на відстані. Наступна людина повернулася до витоків текстильного виробництва яке і дало початок індустріалізації США. Але якщо раніше таке виробництво було можливе лише в спеціальних приміщеннях, то тепер це стало доступним кожному. Айзек Зінгер утіснив цілу фабрику в маленький прилад – швейну машину. Також не аби який внесок до зростання добробуту суспільства був зроблений Айзеком Зінгером який висунув ідею фінансових розстрочок, що дозволило людям робити покупки, які вони не могли собі дозволити. З розстрочкою багато жінок придбали швейні машини, щоб відремонтувати свій одяг, вишити його тощо. Таким чином люди почали економити на купівлі дорогого одягу та ціни пішли вниз. Швейна машина була першою домашньою машиною, яка дозволила жінкам виконувати свої домашні завдання, зберігаючи незліченну кількість годин своєї праці. Швейна машина пізніше зіграла важливу роль у виробництві інших товарів. Все, що мало оббивку, як-от меблі та автомобільні сидіння, могло бути зроблене з використанням швейної машини. Крім того, такі предмети, як штори, рушники, подушки, різні іграшки, навіть книги можуть бути

зшиті цією машиною. Під час громадянської війни ці пристрої відіграли значну роль, оскільки для військовослужбовців потрібно було швидко виготовити велику кількість форми. Звичайно, вони також використовувалися у війнах після громадянської війни по всьому світу. Нікола Тесла, людина яка закінчила XIX ст. гучними винаходами в сфері фізики та електрики, та увійшла в XX ст. з не менш впливовими ідеями які він в тій чи іншій формі зміг реалізувати. За своє життя їм було видано принаймні 275 патентів [16]. За Ніколою залишився великий список інновацій, багато з яких опередили свій час. Перерахуємо деякі з них: він запропонував виробляти електроенергію, використовуючи геотермальну, сонячну та вітрову енергію. Він роздумував про існування іоносфери, електрично зарядженого шару земної атмосфери, за кілька років до його виявлення. Він запатентував одну форму свічки запалювання для бензинових двигунів, винайшов перший електричний годинник на основі механічних вібрацій. Його останній патент був для вертикально-злітного літаючого апарату, який стане реальністю набагато пізніше. Його діяльністю зацікавився уряд США для модернізації та збільшення можливостей підприємств за рахунок нововведень які розробив Тесла. Зацікавленість у можливості використання альтернативної енергії отримало широкого розголосу серед підприємців та у Конгресі. Після цього Тесла почав отримувати кошти від прямого фінансування урядом. Це започаткувало фондову підтримку дослідницької діяльності в США.

УДК 342.5:620.9«119». (477). (043.2)

Коротнян Д.,

аспірант, спеціальність «032 Історія та Археологія»,

Науковий керівник:

канд. іст. наук, доцент,

Гайдай О. М.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ВПЛИВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ НА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ 1991–1999 рр.

Незалежна Україна бере свій початок з 1991 року. Саме тоді народ виборов право на власну державність. Державність розвиненої країни завжди будується на принципах демократії, розвиненого капіталізму та

соціально орієнтованої владної системи. Однак, саме тоді, коли Україна виборювала свою незалежність від «залізної завіси» СРСР, було створено організацію, що у подальшому підірвала всі можливі фундаменти державності.

У травні 1991 року було засновано компанію «Корпорація Український Бензин». Основним засновником виступала кіпрська фірма «Somo-lli Enterprises Ltd», за якою стояли Олександр Гравц, Юлія Тимошенко та її чоловік Олександр Тимошенко. Так як КУБ юридично була створена прямим іноземними інвестиціями, то згідно чинного на той час законодавства, вона звільнялася від сплати багатьох податків до бюджету країни. Першочергово КУБ завозила до України бартерною системою сиру нафту, що дозволяло у подальшому отримувати надприбутки, та перероблювала її у бензин, дизельне пальне чи мазут. Згодом готова продукція реалізовувалась на внутрішньому державному ринку. Також КУБ отримав право на ексклюзивне постачання бензину до Дніпропетровської області, де у той час Павло Лазаренко був представником президента України та головою обласної державної адміністрації.

По-справжньому розвиток КУБ відбувся у 1995 році. Саме тоді, коли Лазаренко був призначений першим віце-прем'єр-міністром відбулася реорганізація КУБа у «ЗАТ Єдині Енергетичні Системи України». До кіпрської компанії засновника додалися «United Energy International Ltd» (Велика Британія), «ЗАО Объединенная Энергия» (Росія) та «ТОВ Хімнафт» (Україна). Після цієї реорганізації ЄЕСУ залишала за собою податкові пільги, що вже на ой час не діяли, як для компанії з іноземними інвестиціями. Президентом ЄЕСУ з того ж року стала Тимошенко Юлія Володимирівна. Піковий етап діяльності припав на 1996–1997 рр., коли за сприяння першого віце-прем'єр-міністра, а згодом прем'єр-міністра України Павла Лазаренка стала монополістом у постачанні російського газу. Прибутки формувалися шляхом завищення цін для внутрішнього споживача. Дуже скоро ЄЕСУ досягла річного обсягу продажів у \$ 11 млрд. Гроші з ЄЕСУ виводилися через материнські компанії у Європі, Росії та дочерні у Туреччині, Європі та Британських Віргінських Островах «Bassington Ltd», що була створена Юлією Тимошенко.

Перші проблеми ЄЕСУ розпочалися з відставкою Лазаренка з посту прем'єр-міністра у липні 1997 року після конфлікту з тогочасним президентом Леонідом Кучмою. Раніше то ж року з посту директора ЄЕСУ пішла Юлія Тимошенко через обрання народним депутатом. Пост президента ЄЕСУ зайняв її чоловік Олександр. Лазаренко, незважаючи на відставку, також став депутатом Верховної ради та очолив фракцію «Громада». Однак, ЄЕСУ почала втрачати позиції монополі-

стичного імпортера газу та нафтових продуктів з Російської Федерації. Під кінець 1998 року ЄЕСУ отримала значні штрафи від податкової служби та анулювання ліцензії на зовнішньоекономічну діяльність. Повним завершенням нормальної роботи ЄЕСУ можна вважати 10 лютого 1999 року, коли Павло Лазаренко втік з України. Дотепер не існує чіткої доказової бази, яка кількість грошей була виведена з України та який об'єм збитків був завданий державі через ЄЕСУ. Але варто проаналізувати, що в той час відбувалося з роздрібним ринком енергоресурсів в Україні. Відправна точка аналізу буде з 1996 року, коли було запроваджено в обіг українську гривню. Нижче наведена таблиця з порівняльними даними, в якій відображено можливий вплив на ринок роздрібно пального завдяки компанії ЄЕСУ:

Рік	Курс гривні до \$1	Середня річна вартість 1 барреля Brent, \$	Середня роздрібна вартість 1 л. А-95, грн.	Справедлива середня роздрібна вартість 1 л. А-95, грн.	Відсоткова різниця
1996	1,83	20,5	0,58	0,55	5%
1997	1,86	18,7	0,6	0,53	10%
1998	2,45	12,6	2,44	0,46	530%
1999	4,13	18,2	3,1	1,13	274%
2004	5,31	40,2	3,52	3,19	9,5%

Представленні розрахунки відображають відсоткову різницю вартості бензину де-факто на українських АЗС та у порівнянні з калькуляцією у відповідності з світовими цінами. Якщо розбіжність у 5–10 % можна пояснити певними націнками всередині деяких великих роздрібних мереж, то розбіжність у більше, ніж 500 % можна пояснити лише маніпуляцією ринками з метою отримання неправомірної вигоди. Тенденція 1998 року з поступовим спадом прослідковувалась до 2004 року. Тобто в той період, коли ЄЕСУ стала монополістом та контролювала всі поставки енергоресурсів, коли загальний обсяг продажів ЄЕСУ склав \$ 11 млрд, що на той час було неймовірною сумою для компаній із країн СНГ, ціна роздрібно палива на українських АЗС збільшилася у 5 разів.

Підводячи підсумок, українська державність була підірвана ще до офіційного акту проголошення Незалежності. Представники влади, використовуючи адміністративний ресурс, спонукали створенню корпоративного монополіста, що утверджував олігархічну систему та повне знищення державності України з демократичністю, розвиненим капіталізмом та соціально орієнтованою владою.

Кремінська Ю.,
студентка 234 групи,
Науковий керівник:
д-р іст. наук, професор,
Котляр Ю. В.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Проблема колабораціонізму в Україні у роки Другої світової війни належить до числа найбільш дискусійних сторінок історії.

Актуальність дослідження зумовлена декількома аспектами. По-перше, новими підходами у вивченні цієї теми, необхідністю подати всебічний аналіз даної проблеми. По-друге, колабораціонізм – типове явище для усіх часів і періодів історії. Під час Другої світової війни з окупантами співпрацювала певна частина населення європейських і азійських країн. Масового характеру це явище набуло на зайнятих військами агресорів територіях Радянського Союзу, в тому числі й на українських землях.

Однак, в Україні колаборація мала низку специфічних ознак, пов'язаних з військово-політичними, соціально-економічними, етнічними, культурними, релігійними, морально-психологічними, історичними чинниками. Поза тим, проблема колаборації певною частиною співіснувала з зусиллями самостійницького табору, спрямованими на відродження суверенної національної держави у період війни. Вона також пов'язана зі стратегією виживання багатомільйонного населення окупованих земель України, характером міжнаціональних стосунків, специфікою релігійного життя і т. д.

Варто також мати на увазі, що в роки війни на території України діяло кілька військово-політичних структур: радянські та німецькі збройні сили, українські самостійницькі сили, радянські партизанські формування, польські націоналістичні групи та ін. За цих умов широкі верстви українського суспільства змушені були шукати можливості для виявів лояльності і компромісів щодо вказаних сил. Без чіткої відповіді на ці та інші питання неможливо створити цілісну, об'єктивну концепцію подій Другої світової війни на території України.

Колабораціонізм – це поняття, яке дуже довгий час було незрозумілим для багатьох громадян колишнього Радянського Союзу. У радянській історіографії його зазвичай ототожнювали з іноземним аналогом

зрадництва, а зрадниками у нас вважалися всі, хто виявився не в лавах захисників Радянського Союзу у роки Другої світової війни. Але коли відбувся розпад Радянського Союзу, єдиної ідеології, єдиної історії, то на колишніх радянських людей обрушилася інформація зовсім іншого роду. Для значної частини людей вона стала свого роду «новою історією». Взагалі, справжнім відкриттям для багатьох стала правда про те, що далеко не всі радянські люди у той час «стали стіною на захист соціалістичної Батьківщини», а головне, велика кількість таких людей, яких після війни показово страчували. Масштабність цього явища, була настільки вражаюча, що в це не хотілося вірити. Доступ до іноземної інформації, відкриття багатьох закритих архівних фондів, спогади численних живих носіїв інформації того періоду стали причиною для зруйнування багатьох радянських стереотипів про минулу війну, а головне, перегляду самого поняття «зрадник» у Радянському Союзі й більш ретельного перегляду самого поняття «української колаборації».

На сучасному етапі, коли наша держава переосмислює складний і водночас доленосний період, проходить переосмислення історичного розвитку, з'являються нові факти, відкриваються архіви, досліджуються так звані «білі плями» в історії. Українські землі перебувають під дією російської агресії, усе це, породжує нові види та форми колабораціонізму на тимчасово окупованих територіях. Тому, проводячи паралель між колабораціонізмом в роки Другої світової війни та на сучасному етапі, ця робота може стати поштовхом для подальшого вивчення цієї теми та її докорінного переосмислення.

УДК 94:329.285-055.2](477)«1917/1919»(043.2)

Маркова Ю.,

студентка 434 групи,

Науковий керівник:

канд. іст. наук, доцент,

Гайдай О. М.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

МАРУСЯ НІКІФОРОВА – ЛЕГЕНДА АНАРХІСТСЬКОГО РУХУ

У нашій час складно уявити жінку, яка, наслідуючи традиції та стереотипи, залишається в тіні чоловіків. Емансипаційні рухи охопили та вивели суспільство на новий рівень, популяризуючи ідеал сильної

та спроможної. Зовсім непросто провести паралелі сучасної жінки та жінки початку ХХ століття, адже в ту буремну епоху представниці прекрасної (не слабкої!) статі не мали широкого вибору розбудови свого професійного шляху. Лише тим, кому пощастило більше, отримували змогу йти лише в «жіночі» професії: сестрами милосердя, приватними вчительками чи виховательками. Однак серед тогочасного жіноцтва не всі готові були до такого сюжету самореалізації. Таким винятком стала Маруся Нікіфорова – легенда анархістського руху, чие ім'я було довгий час заангажоване радянською владою та несправедливо забуте нащадками.

Її називали «Грозою буржуїв» та «Чорною тінню революції». Про неї ходили чутки як про найкрасивішу анархістку за часів повстанського руху. Її боялися та водночас переслідували. Яке ж насправді займає місце в історії союзниця Нестора Махна – легендарна отаманша Маруся?

Марія Григорівна Нікіфорова народилася в Олександрівському повіті в 1885 р., але саме її походження обростає і дотепер міфами та історичними легендами. Але найвірогідніше, що вона була донькою штабе-капітана. Можливо, цей факт зіграв неоднозначну роль у лідерських позиціях майбутньої анархістки. Пізніше була активною учасницею Партії соціалістів-революціонерів, згодом входила до груп анархістських підпільників, які влаштовували антиурядові мітинги та бунти. Улітку 1917 року Маруся створює свої знамениті загони «Чорної гвардії», на чолі яких успішно вела експропріації та насилля проти буржуазійних представників. Узагалі загін Нікіфорової був неабияк популярний: з'являлися самозванки, «псевдо-Марусі» зі своїми загонами, що діяли від імені справжньої отаманші. Історики зазначають, що Нікіфорова була на той час більш впливова, ніж Махно, адже останньому довелося довгий час бути ув'язненим, коли Маруся вже вела активну політичну діяльність разом з анархістським рухом. Неможливо не відмітити, наскільки Нікіфорова була емансипованою, адже жінка-отаман була рідкістю за часів націонал-демократичної революції та повстанської участі, порівнюючи з тією ж Олександрєю Коллонтай, яка хоч і була революціонеркою, проте – не польовою командиркою.

На початку 1918 року загін Нікіфорової брав участь у захопленні влади в Єлисаветграді (нині м. Кропивницький), але виникли суперечки з місцевими більшовиками, тому через декілька днів Марусі зі своїм військом довелося покинути місто. У квітні того ж року її арештовують за пограбування та погроми в Єлисаветграді. Але на допомогу прийшов Нестор Махно, який наполіг на звільненні ідейної подруги. Суд визнав її невинною, і Марусю було відпущено. Радянська влада

перебувала у стані неспокою від анархістів, тому зовсім скоро, як потенційний ворог «червоних», Нікіфорова приїздить до Саратова і знову стає арештованою. Попри постійні арешти та переслідування, Марусі вдалося брати участь у Першому Всеросійському з'їзді анархістів-комуністів, де виступила з доповіддю про ситуацію в Україні. У рідних краях на неї чекав махновський союз з більшовиками проти білогвардійців, проте Маруся вороже ставилася до перших і жадала рішучих дій.

Не можна стверджувати, що Нікіфорова займалася лише військовою та революційною справами: вона завідувала лазаретами, дитячими садками, займалася просвітницькою діяльністю, а також спробувала себе у живописі і скульптурі.

Загинула отаманша у вересні 1919 року. Разом зі своїм чоловіком, польським анархістом Вітольдом Бжостеком, були розстріляні (за іншою версією – повішані) у дворі севастопольської тюрми за наказом денікінця Слацова.

Маруся Нікіфорова – одна з недооцінених постатей епохи національно-демократичної революції та руху Махновщини. Її обраний життєвий шлях не відповідав принципам та моральним ідеям тогочасної жінки, але вона доводила кожного разу свою стійкість і мужність на рівних зі своїми вояками. Жодного разу не зрадила ідеологічним засадам анархізму, через що мала талант наганяти неодноразовий страх більшовикам.

УДК 930.1:94(477.75)«15/17» (043.2)

Надич. В.,

студент 634 групи,

Науковий керівник:

д-р іст. наук, доцент,

Шевченко Н. В.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ІСТОРІЯ КРИМСЬКОГО ХАНСТВА В СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Інтерес до кримської історії виник ще в середині XVIII ст. й призвів до появи великої кількості історичних праць, які в тій чи іншій мірі торкалися історії ханату. На жаль, спеціальних робіт з політичної історії Кримського ханату обмаль, а досліджень, присвячених процесу виникнення та становлення ханату не існує. На відміну від історії Зо-

лотої Орди, дослідженої глибоко й різнобічно, історія Кримського ханства, яке виникло внаслідок її розпаду, а разом з тим і проблеми його утворення та становлення залишилися поза увагою дослідників. Історія Кримського ханства, з одного боку досліджена недостатньо, а з іншого, досліджена з певною упередженістю. Основи цього підходу були закладені російською імперською історіографією XIX століття, яка розглядала Кримську державу як історичний анахронізм, державу, що існувала за рахунок грабунку сусідів.

У радянській історіографії, з огляду на ідеологічну та політичну ситуацію того часу, проблематика історії ханства, а саме: виникнення, становлення та розвиток державності кримських татар не розроблялась; в українській і зарубіжній історичній науці здебільшого досліджувалися проблеми ранньої історії Криму та кінця XVIII століття, коли Кримське ханство було завойоване Російською імперією.

Враховуючи недостатність розробки в українській та зарубіжній історичній науці питання історії Кримського ханства та інших аспектів соціальної, політичної, економічної та культурної історії народу, що був одним з найближчих сусідів українців та суб'єктом загально-східноєвропейських процесів протягом чотирьох століть, ці питання мають нагальну потребу наукового аналізу.

Аналізуючи ступінь вивченості теми сучасною наукою, періодизацію історіографії державності і права Кримського ханства, історіографічний масив з даної та суміжної тематики можна поділити на чотири групи. Критерієм такого розподілу взято час і територія написання наукових розвідок, враховано характер політичної ситуації, яка вплинула на об'єктивність і вірогідність інтерпретації історичних фактів в указаний час.

До першої групи віднесено фундаментальні наукові праці, що написані в дореволюційний період (В. Смирнов – «Крымское ханство под верховенством Оттоманской Порты до начала XVIII в.», «Крымское ханство под верховенством Оттоманской Порты в XVIII в. до присоединения его к России»; Сейид Мухаммед Риза – «Семь планет. История Крымских ханов от Менгли-Гирей хана I до Менгли-Гирей хана II»; Н. Торнау – «Изложение начал мусульманского законовещения»; наукові статті О. Ретовського, В. Григор'єва, А. Берт'є-Делагарда, Л. Коллі, Ф. Лашкова, Пейссонеля тощо). В них міститься матеріал, що має пряме або непряме відношення до проблем історії кримсько-ханської державності і права. Ці праці не обтяжені однобічним підходом, моноідеологією, яка заявить про себе в радянський час. Узагальнення та висновки, що містяться в цих працях, покладені в основу даного дослідження.

Другу групу складають праці учених, які в тій чи іншій мірі присвячені історії Кримського ханства, однак інтерпретація історичних фактів в них занадто заідеологізована, бо вони були написані в радянський час. Так, наукові праці Г. Федоров-Давидова «Общественный строй Золотой Орды», Б. Грекова і А. Якубовського «Золотая Орда и ее падение», С. Кичанова «О татаро-монгольском улусе XII», В. Сгорова «Историческая география Золотой Орды XIII–XIV в.» та інші (прямо або непрямо) висвітлюють питання про становище Кримського улусу в складі Золотої Орди.

Досить небагато чисельну, третю групу, складають праці сучасних учених В. Возгріна, Р. Куртієва, Я. Федорука, Ю. Зінченка, А. Некрасова, І. Абдуллаєва, Л. Юзефовича та ін. В них посередньо зачіпаються питання про ознаки державності та їх специфічні риси, державний апарат та його функції в Кримському ханстві [1, с. 43].

Авторський колектив книги «Крим: Шлях крізь віки. Історія у запитаннях і відповідях» зробив спробу відповісти на актуальні, з їхнього погляду, запитання не лише щодо маловідомих або призабутих, але й також стосовно добре знаних сторінок багатовікової історії Криму та народів, які його населяли з найдавніших часів [3].

Значного переосмислення набувають при цьому традиційні вітчизняні підходи, ґрунтовані на використанні універсальних штампів «Сходу» і «Заходу» (причому Україна опинялася у межовому просторі («між Сходом і Заходом»). Під це останнє поняття підводилася і експансія євразійських кочових орд, і мусульманська культура Османської імперії та Кримського ханату (географічно це був Південь, а не Схід), і – особливо часто – все те, що було пов'язане з російським впливом (який ішов із півночі, а не зі сходу) [6].

В історико-документальному дослідженні О. Середи вперше запропоновано широке коло османсько-турецьких джерел з історії Півдня України. Зокрема, залучено понад тридцять різних за обсягом і змістом османських документів, які дають можливість відтворити уявлення про османсько-українські взаємини початку XVIII ст.; долю козацтва під османсько-кримською протекцією; заселення і міграційні процеси в Буго-Дністровському межиріччі; адміністративно-територіальні утворення Очаківської землі; широке коло соціально-економічних аспектів життєдіяльності населення регіону [4; 6].

В останні роки з'явилася низка досліджень, в яких розглядувана проблематика висвітлюється з нових позицій, простежується намагання об'єктивно дослідити суперечливі моменти приєднання півострова. Серед них – монографія В. Возгріна «Исторические судьбы крымских татар» (Москва, 1992), [2] в якій автор висвітлив політичні та соціально-економічні зміни на півострові після 1783 р.

Незважаючи на певну призму упередженості, впливу стереотипів та ідеологічної складової, кількість праць з історії Кримського ханства невинно зростає. З розпадом Радянського Союзу, поширення свободи слова та розширення доступу до архівів дозволило більш ретельно підійти до висвітлення історії Кримського ханства. Разом зі збільшенням кількості праць з цієї теми в самій Україні, зростає зацікавленість в розробці цієї теми і за кордоном.

Джерела та література

1. Андреев А. Р. История Крыма. М., 1997. 254 с.
2. Возгрин В. Е. Исторические судьбы крымских татар. М. : Мысль, 1992. 446 с.
3. Крим: шлях крізь віки. Історія у запитаннях і відповідях / НАН України. Інститут історії України. Відп. ред. В. А. Смолій. К. : Ін-т історії України НАН України, 2014. 456 с.
4. Нова Європа на порозі третього тисячоліття // Дух і Літера. 1999. № 5–6. С. 207
5. Серета О. Османсько-українське степове порубіжжя в османсько-турецьких джерелах XVIII ст. Одеса : Астропринт, 2015. 312 с.
6. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом // Дух і Літера. 1997. № 1–2. С. 88–98

УДК 94(477.74)

Незнаюк С. Ю.,

студент 634 групи,

Науковий керівник:

д-р іст. наук, доцент,

Міронова І. С.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ в 40–80-х рр. XX ст.

Релігійна політика на Півдні України являла систему політичних, правових, адміністративних та ідеологічних заходів, направлену на послаблення позицій церкви, витіснення її із суспільного життя регіону. Вона вибудовувалася, виходячи зі твердження про церкву як головного ворога радянської держави. Цілі такої політики полягали у витісненні церкви з усіх ланок життя суспільства, ліквідації економічного підґрунтя для існування, позбавлення майна та можливості відстоювати право на власне існування. Генеральна лінія, основні напрями та

завдання цієї політики визначалися союзним та республіканським центрами, проте виконавцями були представники місцевої влади та активу.

Комплекс антицерковної політики на Півдні України включав в себе позбавлення церкви прав юридичної особи, можливості вести релігійну пропаганду, видавничу, освітню, соціальну, економічну діяльність. Головна мета антицерковної політики полягала у створенні таких умов, за яких будуть закриті усі храми та ліквідовані релігійні громади.

В 40-х рр. XX ст. радянське керівництво на чолі з Й. Сталінін відмовилося від попередньої жорсткої антирелігійної політики. Це було зумовлено низкою внутрішніх та зовнішніх факторів. Радянська влада дозволила РПЦ та багатьох іншим релігійним течіям легально функціонувати в обмежених (доволі широких порівняно з довоєнним періодом) рамках. Водночас церкву було використано для поширення патріотичних настроїв серед населення упродовж війни та неодноразово в зовнішньополітичних цілях після її закінчення. Однак, дозвіл на легальне функціонування стосувався лише тих релігійних течій, які виявили свою лояльність до радянської влади та висловили своє бажання підпорядковуватися радянським вимогам.

Перші роки «відлиги» в цілому позитивно позначилися на житті релігійних громад. Влада відійшла від жорсткого репресивного курсу й дала деякі послаблення релігійному життю. Однак все це носило обмежений, тимчасовий характер, не змінило загального курсу на будову соціалістичного суспільства, де релігії не було місця. Влада в атеїстичній пропаганді широко використовувала всі засоби ідеологічного, а також – і адміністративного впливу.

Ліквідовувалися громади, закривалися храми, приміщення церков використовувалися під спортзали, склади та ін. Служителі культу зазнавали утисків. Масово випускалася антирелігійна література, проводилися лекції. Таким чином, боротьба з релігією в радянському суспільстві набула тотального характеру. Отож «відлиги» щодо релігійного життя не відбулося.

Внаслідок застосування репресивних заходів щодо духовенства та віруючих частина священнослужителів південноукраїнських областей нерідко зрікалися сану, інші переходили до богослужінь в домашніх умовах. З'ясовано, що внаслідок хрущовської антирелігійної політики в Південному регіоні УРСР зменшилася загальна чисельність легально діючих служителів культу, а також кількість функціонуючих молитовень. Така політика тривала аж до усунення від влади М. Хрущова.

Незважаючи на це, більшість віруючого населення продовжувала дотримуватися релігійних обрядів у приватному порядку, релігійним

громадам таки вдалося вистояти, успішно протистояти органам державної влади, підтримувати релігійність населення.

Зміни у керівництві СРСР 1964 р. призвели до лібералізації у ставленні до церкви та віруючих. Влада відмовилася від чітко виражених антизаконних дій і намагалася антирелігійні дії прикривати законом. Акценти переносилися із відкритої брутальної боротьби із церквою на витонченіше – зменшення кількості віруючих шляхом антирелігійної пропаганди та виховання. Хоча кількість діючих храмів продовжувала зменшуватися, однак уже не спостерігалось їх масового закриття, як за хрущовської доби.

Перебудова, що її започаткував М. Горбачов, поклала початок новій політиці в релігійній сфері. Останню третину 1980-х рр. можна вважати переломним періодом у відносинах держави і церкви. На шпальтах періодики, сторінках книг дедалі частіше з'являється інформація про позитивну роль релігії. Фактично за кілька років держава пройшла шлях від антирелігійної політики до сприяння розвитку церковних інституцій.

УДК 94:[159.91](477)«1917/1921»(043.2)

Постриган Т. О.,

студентка 434 групи,

Науковий керівник:

д-р іст. наук, доцент,

Гайдай О. М.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ НА ПОДІЇ 1917–1920 рр.

Доволі цікаво буде розглянути події 1917–1921 рр. через призму такого поняття як «українська ментальність».

Загалом, ми знаємо ментальність як певну сукупність установок та схильностей індивідів чи соціальних груп діяти, міркувати та сприймати світ певним чином. Звісно, ментальність формується серед всього середовища життя людини, культуру та традиції, соціальні структури.

Довге становище України в якості колонії породило проблему національної свідомості українців. Ще з царських часів людям насаджувалась ідеологія триєдності руського народу, до складу якого нібито

входили малороси. Через соціальні та державні інститути: церкву, школу, пресу доводилося, що українці, – це росіяни. Саме через це «... в багатьох українців, особливо з освічених верств виробилась своєрідна роздвоєна свідомість... за народженням вони відчували себе українцями і водночас бачили себе людьми російської культури і не могли уявити Україну окремо від Росії» [1, с. 53]. Тому коли вже дійшла справа до питання створення своїх форм державності, українські інтелектуали, які були виховані, в своїй більшості, в народницькому дусі, вони вбачали шляхи втілення національної справедливості або в реконструкції старих політичних моделей, або малювали собі в уяві утопії. В свою чергу, інтелігенція намагалась долучити до участі в національному державотворенні і селянство, проте його мало хвилювали події загальнонаціонального масштабу. Центральна Рада вбачала соціальною базою держ. будівництва селянство.

В той час велика кількість не міського населення взагалі навіть не замислювались над своєю національністю «... визнавала себе в першу чергу православними, селянами, мужиками, а вже потім малоросами, українцями та ін.» [1]. Про свою національну ідентичність замислювались лише одиниці, доволі малий відсоток освічених людей.

Селяни ж насамперед хотіли України «без хлопа і пана», власне виступали проти майнової нерівності та вимагали аграрного перерозподілу земель між бідними та багатими на засадах «зрівнялівки».

Феномен української ментальності також можна розглянути крізь призму землеробства як такого. Саме робота на землі сформувала в українців такі риси як працелюбність, відчуття себе господарем та індивідуалізм. Щодо індивідуалізму, то пройшовшись сторінками української історії, можна побачити, що українець хотів мати хоч якийсь, головне свій клапчик землі, свій дім та власне господарство. Тому в майбутньому селяни і підтримували лише ті революційні ініціативи, які, як вони вважали, були хоч якось пов'язані зі здійснення цієї їхньої мрії.

Також доволі цікавим було ставлення українських селян до приватної власності. Вони визнавали власність основною цінністю лише для себе, стосовно поміщиків вона такою взагалі не визнавалась.

«Українська спільнота в своїй селянській масі, у своїй локальній обмеженості інтересів, жила за віками складеними та апробованими звичаями та етичними нормам, які визначали селянське розуміння моралі та справедливості. У той же час велике суспільство жило за законами державного права, котре, на думку селян, було витвором експлуататорських класів (панів) для забезпечення свого панування» [1].

В той час, коли Центральна Рада намагалася законно провести перетворення в аграрному секторі селяни сприйняли це як умисне затягування часу та потурання поміщикам.

Також доволі специфічним у українців було ставлення до держави. Багато століть українські землі входили до складу різних держав і так як панівні позиції у владних структурах та економіці займали «чужинці», то в більшості людей склався стереотип ворожості до держави. «сприймалась лише як апарат чужоземного насильства та експлуатації» [1, с. 55].

Отже, для селян пріоритетними були проблеми локальні: свого села чи повіту. Саме тому вони, в основному, байдуже ставилися до державотворчого процесу.

Джерела та література

1. Лозовий В. С. Українська революція та українська ментальність (1917–1921рр.) / Лозовий В. С. // Краєзнавство. – 2002. – 1. – С. 53–59. – Режим доступу : http://resource.history.org.ua/publ/kraj_2002_1_53.

УДК 94[338.4+339](477-89)«08/12»(043,2)

Ременда О.,

студентка 234 групи,

Науковий керівник:

д-р іст. наук, професор,

Котляр Ю. В.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

РЕМЕСЛО І ТОРГІВЛЯ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Важливе місце в господарському житті давньоруського суспільства, і не лише за часів феодальної роздробленості, належало ремісничому виробництву, яке розвивалося в основному в містах. Слов'яни, від найдавніших часів, знали примітивні ремесла, що слугували щоденним потребам: як оброблювати дерево, шкіру, ріг, робити полотно, виробляти посуд, виплавляли залізо, кам'яне будівництво та ін. З розвитком культури, ремесла шораз удосконалювалися завдяки місцевим винаходам, а також під впливом більш «культурних» сусідів. Основним поштовхом для економічного розвитку була торгівля.

Багато науковців досліджували дане питання: П. П. Толочко, Б. А. Рибakov, Б. О. Колчина, Т. І. Макарова. Численні археологічні знахідки та писемні джерела свідчать про її самобутність економічного розвитку давньослов'янських племен. Пізніше за добу Київської Русі високого рівня розвитку досягли в галузі ремесла, пов'язані з будіве-

льною справою: дерево- і каменеобробні, виготовлення цегли (плінфи) й вапна. Найдавнішим із них була деревообробка. Із деревини будувалися житлові та господарські споруди, численні християнські храми (особливо в сільській місцевості), оборонні стіни навколо міст і замків. Із дерева виготовляли також різноманітні господарські та побутові речі: вози, сани, човни, меблі, посуд. Утилітарність більшості дерев'яних виробів зумовлювала їхню художню досконалість. На Русі були розвинені різьблення по дереву, каменю, кістці. Теслярський промисел був одним з найраніших. Тесля чи столяр був водночас й умілим різьблярем.

Також, було встановлено, що на Русі існували ремісники, які займалися обробкою кольорових металів. Вони виготовляли кінську збрую, прикраси для жінок, предмети культу, церковне начиння, посуд і т. д. Головною галуззю по обробці кольорових металів було ливарна справа, яка досягла в Київській Русі високого рівня розвитку: давньоруськими ремісниками застосовувалися всі відомі на той момент механічні операції по обробці кольорових металів – кування, штампування, волочіння, гравірування, тиснення, карбування тощо.

Виняткового розквіту досягла ювелірна справа. Відлиті вироби прикрашалися карбованим і гравірованим візерунком. Поява прикрас, виконаних в цій складній техніці, пов'язана з вдосконаленням міського ремесла, перш за все, в Києві. Саме там, археологи відкрили залишки великокнязівських майстерень з виготовлення ювелірних виробів.

Важливу роль у господарському розвитку Київської Русі відіграло розвинене ремісничє виробництво, в першу чергу чорна металургія та металообробка. Давньоруські ковалі опанували всіма видами і прийомами технічної і технологічної обробки заліза, які були відомі тоді. Майстерність давньоруських ремісників набула міжнародного визнання.

У Київській Русі були розвинені також суднобудування, прядіння, ткацтво, кушнірство, шкіряна та гончарна справа. З дрібних міських ремісників згадуються шапкарі, рибалки, мідники, лучники та ін.

Економічний розвиток, що насамперед пов'язаний зі збільшенням кількості населення Київської Русі, зумовив розвиток гончарної справи. Гончарі виготовляли не тільки посуд, але і цеглини, облицювальні плитки, дитячі іграшки, рукомийники, світильники та ін. Крім того, продукція виробництва скла, що зародився в Стародавній Русі в XI ст., була представлена посудом, скляними бусами, бісером, браслетами, іграшками та ін.

В одному з літописів йдеться про полотняний промисел. З полотна («полотна») робився простий одяг, вітрила для суден, намети і т. д. Виробництво полотняних тканин було досить різноманітне: полотно

було просте (ярич, ряднина), білене, тонке. Матеріалом для ткацтва була також шерсть, з якої вироблялися грубі сукна для одягу, що називалася світою, сіржк. Вищі класи використовували більш якісні сукна, переважно іноземного походження.

Чудові вироби давньоруського шиття вражають вишуканістю барвистих поєднань. Археологами було знайдено велику кількість тканини у вигляді різних фрагментів. Частина з них виявлено в курганах, інші – під час розкопок давньоруських міст.

Важливим промислом по обробці продуктів сільського господарства був шкіряний. Шкіра вживалася як на військові потреби (на вироблення щитів, сагайдаків, збройових ременів і інших предметів військового спорядження), так і на господарські вироби (для зброї, сідел, взуття, шапок, поясів, перекидних торб, рукавиць, батоїв тощо).

Міжнародна торгівля протягом X–XIII ст. була одним із провідних факторів економічного розвитку Київської Русі. В той час, основним партнером Південної Русі стає Візантія, куди, окрім традиційних хутра, шкіри, воску, меду, з кінця XI ст. починають надходити й деякі ремісничі вироби (в основному, київських майстрів?). Серед продуктів імпорту – вина та різна олія (в амфорах), а також скляні вироби, ткацька продукція тощо. Дещо пізніше збільшується обсяг імпортного художнього керамічного та металевих начиння, християнської атрибутики, зокрема книг.

Оскільки в IX–X ст. торгівля і війна були тісно пов'язані, учасниками торгових відносин були «воїни-купці» (дружинники князя), з якими князі ділилися частиною зібраної данини. Матеріали про перших давньоруських купців підтверджуються письмовими джерелами і археологічними знахідками.

У багатьох дружинних похованнях X ст. на території Стародавньої Русі, поряд з мечами, наконечниками списів і стріл, бойовими сокирами і кольчугами, зустрічаються ваги і гирьки. Всього уздовж шляху «з варяг у греки» і Балтійсько-Волзького шляху для торгівлі з Азією виявлено багато поховань з торговим інвентарем.

Отже, слов'яни спеціалізувались на різних видах господарчої діяльності. Також важливу роль відігравала торгівля. Саме завдяки їй відбувався розвиток та обмін досвідом між власне населенням та сусідніми країнами.

Найбільшими торговельними комунікаціями були шляхи – «Грецький», який зв'язував Русь з балтійськими і чорноморськими ринками, «Соляний» і «Залозний», котрі вели в Галичину і на Кавказ. Шлях Київ – Галич – Прага – Регенсбург сполучав Київську Русь з країнами Центральної і Західної Європи. Таким чином, давньоруські міста були значними центрами внутрішньої і міжнародної торгівлі, розвинutih ремесел. Це забезпечувало поступальний розвиток всієї держави.

Сябро І. Г.,
студент 334 групи,
Науковий керівник:
канд. іст. наук, доцент,
Морозова О. С.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

**ЗНИЩЕННЯ ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ МИКОЛАЇВЩИНИ
НІМЕЧЧИНОЮ ТА РУМУНІЄЮ
(1941–1944 рр.)**

Голокост є найтрагічнішою подією в історії людства, яка відбулася під час II Світової війни. Це є трагедією для всього єврейського народу. Бо саме цей народ постраждав від «расової» політики Адольфа Гітлера на окупованих територіях Третього Рейху. Поняття голокост вперше вжили європейські й американські дослідники геноциду єврейського населення часів II Світової війни. Вперше поняття з'явилося в бюлетені Єврейського телеграфічного агентства від 24 грудня 1942 року, де воно використовувалося для підкреслення процесу спалення євреїв як одного із засобів їх масового знищення. У подальшому термін все більше набував узагальнюючого змісту і вживався для позначення практичного втілення нацистської політики в єврейському питанні. Поняття так і не було у повній мірі сприйнято ізраїльськими дослідниками, які вважали, що воно має занадто велике теологічне забарвлення. Поступово зазначений термін все частіше стали вживати як синонім до слова «геноцид» стосовно політики нацистів по відношенню до циган, поляків та інших національностей. Термін набув поширення після виходу в 1985 році на екрани документального фільму Клода Ланцмана з однойменною назвою (Sho'ah).

Нацисти окупували Миколаїв 16 серпня 1941 року. На території області «умиротворенням краю» займалася «Айнзацгрупа D», яку очолював штандартерфюрер СС Олендоф, а пізніше оберфюрер СС Бірман. Миколаївщина входила до складу Рейхскомісаріату «Україна». Окрім німецьких окупантів діяли й окупаційні сили Румунії. Вони створили на Миколаївщині область, яка отримала назву «Трансністрія».

Для того, щоб швидко розправитися над єврейським населенням окупанти використовували пресу для пропаганди. Завдяки пропаганді частина українців переходило на бік німців та румунів й ловили євреїв. Це були такі газети, як «Українська думка» та «Прибузькі вісті».

Влітку 1941 року, згідно з наказом генерал-губернатора Трансністрії, розпочалося створення таборів для масового знищення євреїв. Найбільшими в Миколаївській області були табори в с. Богданівка Доманівського району та смт. Доманівка (розстріляно близько 18 тисяч осіб). Сюди румунська адміністрація спрямувала основний потік єврейського населення, що переміщувалося з Одеси, Бессарабії та інших районів Трансністрії. У цілому в цих таборах було сконцентровано близько 54 тис. євреїв. Серед румунських окупантів проявився своєю жорстокістю військовий губернатор Ізопеску. Він наказував ліквідувати євреїв ще більш варварським способом – голодом. Також наказав спалювати трупи, намагаючись приховати сліди злочину, наймаючи 200 здорових в'язнів.

Щодо німецької окупації частини Миколаївщини, то спочатку євреїв виманювали під видом «Реєстрації». В Миколаєві проводилося таким чином: начальник айнзацкоманди наказав євреям міста з'явитися для реєстрації з документами, грошима, цінностями та речами першої необхідності на збірні пункти в район старого міського єврейського кладовища (нині на цьому місці зоопарк). Велика колона людей, рухалися по Херсонській вулиці у вказане місце. Це донесення опергрупи «D» яскраво ілюструє ситуацію в місті Миколаїв на початку окупації (вересень 1941 року). В аналогічному документі від 2 жовтня 1941 р. подаються такі дані: «За звітний період від євреїв були звільнені міста Миколаїв та Херсон. З 16 вересня до 30 вересня 1941 р. було страчено 22467 євреїв та комуністів. Загальна кількість страчених – 35782 осіб».

УДК 94:336.74](477)(043.2)

Тріфонова Н.,

аспірантка, спеціальність «032 Історія та Археологія»,

Науковий керівник:

канд. іст. наук, доцент,

Гайдай О. М.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

БАНКНОТНО-МОНЕТНИЙ ДВІР УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Будь-яка держава в сучасному геополітичному просторі не може існувати без своєї грошової одиниці, гроші – це символ, історія та елемент державності. Наша держава не є винятком. Одне з першочер-

гових завдань, що постали перед Українською державою у 1991 році, було створення власної грошової системи та національної валюти.

В період від здобуття незалежності до сучасності Україна пройшла довгий шлях в забезпеченні грошовою масою. Постановою Президії Верховної Ради України про національну валюту в Україні від 14 листопада 1991 року було визначено термін введення національної валюти – перше півріччя 1992 року. Однак через складну економічну ситуацію та відсутність власних потужностей цей процес затягнувся аж до 1996.

Мета даної роботи полягає у висвітленні історії створення національної валюти, банкотно-монетного двору, розповісти про технології виготовлення захищеного банкотно-паперу та особливості захисту національної валюти з перспективами подальшого розвитку.

Отже, сучасна національна валюта гривня пройшла довгий історичний шлях свого розвитку: від часів Київської Русі та Української Народної Республіки, з'явилася в оновленому варіанті в обігу в кінці ХХ століття.

Банкотно-фабрику введено в експлуатацію в 1994 році. У світі це одне з найсучасніших підприємств з виготовлення банкнот та іншої високозахищеної продукції, монетний двір – у 1998.

Українська гривня має високий рівень захисту від підробок, Національний банк України уважно слідкує за досвідом в цій сфері, вивчає та використовує сучасні технології для оновлення банкотно-монетного ряду.

УДК 94(477)+323.15

Чайка В. В.,

студент 634 групи,

Науковий керівник:

д-р іст. наук, професор,

Котляр Ю. В.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

**ПОЛІТИКА УКРАЇНІЗАЦІЇ В СЕРЕДОВИЩІ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
(20–30-ті рр. ХХ ст.)**

Світовий досвід людства доводить, що актуальною проблемою сучасності залишаються цивілізовані міжнаціональні відносини. Сьогодні мирне співіснування національних меншин з титульною нацією

посідає одне із головних місць у внутрішній політиці провідних країн світу. Ця проблема є доволі актуальною і для України, значну частку населення якої складають представники національних меншин – росіяни, євреї, поляки, німці, молдовани, болгари, греки та інші етноси.

Пріоритетними завданнями внутрішньої політики незалежної України має бути гармонізація міжнаціональних відносин. Першочерговими завданнями етнополітики є забезпечення прав та свобод громадян, підвищення національної свідомості, творення національних цінностей і формування наріжних основ політичної нації. У зв'язку з цим особливого значення набуває науково-історичне обґрунтування, вироблення практичних рекомендацій задля здійснення сучасної виваженої національної політики. Реалізація такої етнополітики допомогла б збалансувати оптимальне співвідношення інтересів українців як титульної нації з одного боку, і етнічних меншин з іншого, сприяла б розвитку їхніх національно-культурних складових, забезпечила б правову основу паритетної міжетнічної взаємодії різних національних спільнот, розробку законодавчо-нормативних актів, які б сприяли унормуванню життя в поліетнічній Україні.

Дослідження цієї проблематики дає можливість з'ясувати вплив політики українізації на національні меншини та обумовлені нею зміни в системі цінностей і культурно-мовних орієнтацій неукраїнської людності у 1920-х – на початку 1930-х рр. Врахування як позитивного, так і негативного досвіду національно-культурного будівництва в Україні дає можливість винести певні історичні уроки і виробити практичні рекомендації для подібних процесів сьогодення. Вивчення цього досвіду може бути корисним в умовах екстраполяції його до сучасної постнезалежної «українізації», відновлення історичної справедливості.

Українізація 20–30-х рр. ХХ ст. створила реальні передумови для зміни парадигми культурних та освітньо-мовних орієнтацій національних меншин на Півдні УСРР з російської на українську, однак через низку об'єктивних і суб'єктивних причин ці процеси так і залишились в недовершеному вигляді.

Політика українізації створила реальні передумови зміни вектору лояльності багатьох етнічних груп Півдня УСРР з російського на український. Національна політика більшовиків дозволила розвиватися не російськомовній ідентичності євреїв, поляків, німців, болгар тощо. Зрушення у самосвідомості цього населення створювали умови для входження неукраїнських етнічних спільнот до складу української політичної нації.

Однак, українізація, як протипага русифікації і основа, на якій мали забезпечуватися культурні права національних меншин, не змогла

перемоги сильні асиміляційні впливи російської мови та культури. На деякий час національно-культурне відродження стримувало русифікаторські тенденції. Але відсутність реального державного суверенітету УСРР, непослідовність і половинчастість національної політики уряду, обмеженість українізації лише культурно-мовними межами загальмували процес творення української політичної нації.

Доведено, що із середини 1930-х рр. сталінське керівництво усвідомило, що навіть пролетарська за змістом, але національна за формою культура нацменшин лише посилює національну ідентифікацію, стає чинником зростання національної свідомості та завдає шкоди побудові соціалізму. Тому лінія радянської влади на «коренізацію» як торжество ленінсько-сталінської національної політики партії за умови її згортання починає вишукувати негативні моменти цього процесу, стає спосібом «утиск» та «ігнорування» інтересів нацменшин. На думку спеціальних комісій ЦК КП(б)У особливі національні заклади освіти уявляли собою осередки «буржуазно-націоналістичного впливу на дітей», а їхнє функціонування визнавалося «недоцільним та шкідливим». Політбюро ЦК КП(б)У вважало за необхідне реорганізувати освітні заклади національних меншин в радянські установи звичайного типу, наслідком чого стала цілковита руйнація їх мережі в Україні. Згортання українізації на початку 1930-х рр., ліквідація з 1938 р. національних районів і сільрад УРСР, масові сталінські репресії і депортації, спрямовані проти національних меншин, яких звинувачували у шпигунстві завдали невиправних втрат усім націям, що населяли Україну.

На сучасному етапі розвитку України всебічний розвиток національних меншин є невід'ємним чинником етнополітичного буття українського народу і будь-які викривлення в сфері етнополітики є неприпустимим кроком, який може привести до втрати соціальної толерантності, злагоди, гармонійної атмосфери співіснування різних етнічних, релігійних, історико-культурних поглядів і переконань, традицій та уподобань.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Буряк А. – студент 634 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Гайдай О. М. – канд. іст. наук, доцент кафедри історії, ЧНУ імені Петра Могили.

Галкин Р. – студент 334 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Горохов В. – студент 234 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Захарченко М. – студент 234 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Комісаров І. – студент 434 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Коротнян Д. – аспірант, спеціальність «032 Історія та Археологія», ЧНУ імені Петра Могили.

Котляр Ю. В. – д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри історії, ЧНУ імені Петра Могили.

Кремінська Ю. – студентка 234 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Маркова Ю. студентка 434 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Мелінчук Н. В. – Державна прикордонна служба України.

Міронова І. С. – д-р іст. наук, професор кафедри історії, ЧНУ імені Петра Могили.

Надич В. – студент 634 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Незнаюк С. – студент 634 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Підберезних І. Є. – канд. іст. наук, доцент кафедри історії, ЧНУ імені Петра Могили.

Піструїл І. В. – канд. іст. наук, доцент кафедри історії, ЧНУ імені Петра Могили.

Постриган Т. О. – студентка 434 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Ременда О. – студентка 234 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Сябро І. Г. – студент 334 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Тригуб О. П. – д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики, ЧНУ імені Петра Могили.

Тріфонова Н. – аспірантка, спеціальність «032 Історія та Археологія», ЧНУ імені Петра Могили.

Чайка В. – студент 634 групи, ЧНУ імені Петра Могили.

Шевченко Н. В. – канд. іст. наук, викладач кафедри історії, ЧНУ імені Петра Могили.

Шевченко Н. В. – канд. іст. наук, доцент кафедри історії, ЧНУ імені Петра Могили.

ЗМІСТ

Розділ 1. ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ.....	1
<i>Гайдай О. М.</i> Стара аристократія, нова українська буржуазія: з історії взаємовідносин родин Тарновських та Харитоненків	1
<i>Котляр Ю. В.</i> Регіон «Південна Україна».....	2
<i>Мелінчук Н. В.</i> Історія бразилістики в університетах Німеччини (XVI–XXI століття).....	4
<i>Міронова І. С.</i> Діяльність благодійних товариств м. Миколаєва наприкінці XIX ст.	6
<i>Підберезних І. Є.</i> Highlights of discussions on regional and international issues of the 26 TH Asean regional forum.....	8
<i>Піструіл І. В.</i> Про сім'ю доби первісної общини	11
<i>Тригуб О. П.</i> Агентурно-оперативна робота радянських спецслужб: сторінками одного документа (1943 рік).....	12
<i>Шевченко Н. В.</i> Утворення та діяльність нотаріальних контор Миколаєва у другій половині XIX на початку XX століття..	14
<i>Шевченко Н. В.</i> Історія Північно-Західного Причорномор'я (кінця XV–XVI ст.) у світлі сучасних студій	17
Розділ 2. СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ	20
<i>Буряк А.</i> Радянські анахронізми українців як дієві рудименти політичного процесу	20
<i>Галкин Р.</i> Федір Козубовський: археологічні дослідження на Миколаївщині	22

Горохов В. Скіфи на території Північного Причорномор'я	26
Захарченко М. Вплив слов'янського світу на розвиток Візантійської (Ромейської) держави	27
Комісаров І. Роль винахідників в індустріалізації США	30
Коротнян Д. Вплив енергетичної системи на формування державності України 1991–1999 рр.	32
Кремінська Ю. Особливості українського колабораціонізму в роки Другої світової війни	35
Маркова Ю. Маруся Нікіфорова – легенда анархістського руху	36
Надич В. Історія Кримського ханства в сучасній історіографії	38
Незнаюк С. Держава і церква на Півдні України в 40–80-х рр. XX ст.	41
Постриган Т. Вплив української ментальності на події 1917–1920 рр.	43
Ременда О. Ремесло і торгівля Київської Русі	45
Сябро І. Знищення єврейського населення під час окупації Миколаївщини Німеччиною та Румунією (1941–1944 рр.)	48
Тріфонова Н. Банкотно-монетний двір України: історія створення та перспективи	49
Чайка В. Політика українізації в середовищі національних меншин (20–30-ті рр. XX ст.)	50
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	53

Редактор *Я. Котенко*.
Технічні редактори, комп'ютерна верстка *Н. Хасянова*.
Друк *С. Волинець*. Фальцювальні-палітурні роботи *О. Мішалкіна*.

Підп. до друку 04.11.2019.
Формат $60 \times 84^{1/16}$. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 3,26. Обл.-вид. арк. 3,07.
Тираж 24 пр. Зам. № 5864.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел. : 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 05.04.2018.

